ALIDE ERTEL

MOODNE DAAM

KOLM NOVELLI

ALIDE ERTEL

MOODNE DAAM

KOLM NOVELLI

TRÜKITUD ED. BERGMANN'I TRÜKIKOJAS, TARTUS, JAANI UUL. № 15.

Asta

I.

Asta, elas hooletult, elegantselt, vaheldusrikkalt, kuid ilma iseäraliste vaimliste huvideta. Ei puudunud ju tema laual uuemad raamatud. Ei puudunud seintel uuemad pildid, ometi ei olnud Astal ei raamatute, ei pilte jaoks soojemaid tundmusi. Hulga vendade seas, kes olid üliõpilased või ametnikud ja kogusid eneste ümber sõpru rikastena mureta inimestena, oli Asta alati ümber piiratud noorist inimesist. Võõrastega oldi perekonnas nii ära harjutud, et ilma nendeta ei teatud lauda minna. Asta ei olnud mitte ilus, aga tal oli meeldivust. Seda teadis tema ise ka, aga ei pannud seda nagu tähele. Temal oli iseäraline anne inimestega ümberkäia iseloomu kohaselt. Vaiksetega läks ta lõbusaks. Lõbusatega vaikseks. Niisugune eneseavalduse viis oligi põhjuseks, miks Asta üle ei saadud kunagi selgusele. Ühtlasi sai see sundivaks kütkeks kõige tuimemale iseloomule. Ja puuduski teinekord sügavam huvitus neiu jaoks, siis tärkas ometi üles uudishimu tungida selle saladusesse, mis oli peidul silmnähtava kahepaiksuse taga. Seda enam, et Asta ei näinud seisvat lähedal mitte ühelgil noortemeeste seas, kes liikusid majas tema ümber. Tundus küll läbi, et rääkis ühe või teisega sõbralisemalt, ometi ei olnud kellegil põhjust kiidelda iseäralise poolehoidmisega. Asta ja kõigi tema tuttavate vahel oli piir, millest ei saadud üle. Küll püüti, meelitadi teda, kuid peen taktika kõige kriitilisemas seisukorras — aitas.

Ja sellele otsusele kirjutasid alla kõik Asta tutvad, et temale ei saa ligi!

* * *

Asta ei olnud ilus.

„Tal on õieti ainult silmad", ütles keegi. Ja Astal olid tõesti ainult silmad. Tema näojooned ei ilme ei paistnud ühe ainsamagi iseäraldusega silma, nii väga esitasivad nad igapäevsust. Puudus näos värv, punapõskedel kumad, mis teinekord katavad isegi inetuse. Ainult kui Asta ruttu käis või tantsis, siis ilmus palgeil punakas jume. Vahest oli see jume ainult selle tule kahvatu peegeldus, mis üles loitus tema silmis mõnikord värviilus. Ja harilikult siis, kui ta kellegi ees viskas uhkel keerutusel pää kuklasse või kui tema vaieldes kellegiga tõstis nagu enesekaitseks mõlemad käed üles. Need olid siis silmapilgud, kus nii mõnigi end ära põletas Asta silmade tule säras. Oma näo üle ta vast ei nurisenudki väga. Ta ei näinud seda ju mitte ise. Küll oleks ta omale aga soovinud hää meelega teise keha vormi, sest Asta figuur oli laualine. Tal ei olnud kõrgustikku, ei rinda, ei puusa, vähemalt mitte seda naist, mis selle alt mõistetakse harilikult. Ta ei julgenud isegi mitte ajada selga lahtise kaelaga bluuset, nii väga kartis haavata kunstimaitselist silma oma keha kõhnusega. Hammastest ei leidnud sa omal — ideaalisid.

Ja võis inetuks pidada Asta jooni, vorme ja värve, kuid vastu ei saadud panna temale siiski. Nägemata käsi ühendas kõik üksikusse kogusse, milles nad kadusid jäljeta. Sellest tuli siis, et Astat nähti inetuna, ainult tema äraolekul, kuna teda kunagi ei jõutnud vaadelda tema seltsis. Neiu naeris, kui temaga räägiti sellest. Muidugi oli Astal palju omadusi, aga üks, kui mitte kõige parem oligi, et ta iseenesele ei teinud illusione, vähemalt iseenese vastu. —

Astal ei olnud mitte tarvis ära ütelda ühestkist soovist. Tema võis teha ja jätta, mida tema tahtis. Õnneks ei teadnud tema ettevõtta midagi iseäralist, nii et tema ei sattunud kunagi konfliktesse oma teguviiside pärast. Paha ilm jalutuskäigul, üksik pidu teatris, meelehärm mitte korda läinud kleidi üle, haigus perekonnas, mõni väike äpardus veel väiksema ettevõtte juures — see kõik võis tuua tuska Asta hinge Näis, nagu võiks see inimene rahulik, vahest isegi õnnelik olla.

Ometi oli Astal määramata tundmus, kui ei oleks ta seda mitte. Et tema aga ei mõtelnud mitte järele selle põhjuste üle, siis ei olnud tema just õnnetu. Järelemõtlemiseks, millegiks tõsisemaks ülepää, ei olnud aga neiul mõistust, juhust. Vahest ei olnud selleks ka tahtmist. Veel mitte tahtmist. Mõtlemine ja tõsidus ei ole mitte nii, lõbu. Õieti vahest ei tõmbagi kaasa seni, kui elu ei sunni selleks valusa piitsaga.

Surid vanemad. Vennad lõpetasid üksteise järele õppimise, läksid kodust laiali. Vanemate majad müüdi ära ja pärijad said oma osa kätte. Asta ei olnud mitte enam ainult meeldiv rikaste vanemate laps, vaid isegi tähtis inimene oma kapitali tõttu. Nii mõnigi mees, kes ennem ei pannud väheldast tütarlast tähelegi, vaatas nüüd uudishimulise pilguga temale järele.

„Nii noor ja nii suur varandus!“ kuulis Asta tihti eneselt üteldavat. Oli, nagu oleks neiu korraga nagu suuremaks kasvanud või tõusnud kuhugile mäe otsa, kus ta paistis silma kõikidele. Mis tähendas kõik see, teadis neiu väga hästi, aga ta ei teinud selle üle sügavamaid analüüse. Praegusel silmapilgul nõudis temalt elu kõige tähelepanemise. Hää küll, ta oli rikas. Aitas õieti praegu kõik rikkus, kuid ei teadnud, kuidas ümberkäia sellega! Naisterahva iseseisvusest oli tema lugenud, kõnelenud seltskonnas sest väga palju, aga selle läbiviimine elus oli ometi teine. Kellel kapitali ei ole, on lihtsam — ta läheb teenima, aga seda ei olnud ometi mitte temal, Astal, tarvis!

Aga mida oli temale tarvis? Pidi tema avama äri, pidi tema ehitama vabrikuid, ostma mõisa või oma raha panka kandma?

„Sa pead minema mehele!“ ütlesid hääd tuttavad.

Asta vaikis. Tema veel ei tundnud kedagi, kellele tema oleks läinud.

„Või teadis tema siiski kedagi?“

Asta mõtles . . . jaa.

Kui Asta pikemalt asja oli mõtelnud, siis asus ta elama selle venna juurde, kelle perekonnas käis kunstnik Ants. Viimne oli küll Astast noorem, aga tema oli kui vananenud enneaegu

raskeis elutingimisis. Asta vanemate kodus neiule üles näidates lugupidamist, seda lugupidamist ka venna juures nüüd ülekandes Asta pääle, tundis neiu enesel nagu moralse õigus selle kõige vastuvõtmiseks. Tõepoolest, Astal et olnud midagi, selle vastu, kindlustada enesele Antsult poolehoidmise, kes oli noor — vaevalt kahekümnekahe kolme aasta eas ja siiski ju tuntud laialt. Temaga ühes nimetud saada oleks meeldinud väga.

„Nii siis Ants!“ otsustas iseeneses Asta ja vaatas rõõmsalt tulevikku.

* * *

Ants käis tihti, juba väga tihti, nagu arvas Asta vennanaene, nende juures Asta poole. Viimne tegi nimelt ükskõikse näo, ehk ta küll tundis end. Jutuainet siis pöördes ruttu teisale, ignoreerides nii märkust, mis aga trehvas püssikuulina Asta enese südant. Ja, Ants tuli tõesti sagedasti, pea liig sagedasti. Kuid mis mõttega? Asta andis vahekorra selgitamiseks juhust, aga viimne ei tarvitanud seda kunagi. Ants oli väga õrn Astaga. Õrn ja armas. Ta vaatas tähendusrikkalt otsa, aga ta ei läinud kaugemale. Kui Asta jutu pööris tema tuleviku pääle, siis libises noormees alati mõne naljasõnaga või muidu tähtsuseta märkusega kõrvale. Ta ei näinud mitte mõtlevat oma tuleviku pääle. Lähemalt õppis Asta Antsu tundma teiste naesterahvaste seltsis. Viimne ei olnud mitte Don-Juan, ei. Ometi oskas tema meeldida nii noorile kui vanule. Juba üheainsama sõnaga teadis tema võita kõikumata poolehoidmise. Asta loomusesse ei mahtunud veel armukadedus, aga ta pidi ometi tundma tahtmata, et küll mitte kõik tutvad neiud ja naised, aga ometi paljud nende seas seisid väliselt Antsule niisama lähedal nagu temagi. Mis pidi saama sellest? Mida tooma lähem tulevik?

* * *

Lähem tulevik ei toonud aga uudist. Ants jäi Astale selleks, mis ta oli ennem. Iseenesest huvitas ta neiut iga päevaga enam. Mingu kui palju tahes naisterahvad omaduste poo-

lest lahku, ühes asjas on nad peaaegu kõik ühesugused, nimelt: mida vähem meesterahvas neid tähele paneb, seda kõrgemale tõuseb tema nende silmis. Iseenesest mõista meeldis Asta Antsule, aga ometi mitte enam kui mõni teine. Veel mitte. Asta oli aga juba kaotanud südame! Esimest korda elus kiindus tema teisesse inimesesse kõigest jõust, ilma et oleks läbenud tähelepanna, kas nii temale tuldi vastu. Oleks Ants läinud soojaks, siis ei oleks Asta vahest õhutanudki nii väga omi tundmusi. Vahest teeb iga suur hingeilma avaldus selle ülekohtu, et ta ei taha mitte näha teise hingeelu ilmutusi või lihtsamalt — ei näe! Tundmuste analüüs on keeruliste ülesannete seas. Vähemalt ei suutnud Asta enesele seletada ei praegu ega pärast, mis see oli, mis teda nii väga Antsu poole tõmbas, et kogu tema elu keerles viimse ja selle armastuse ümber. Nooremehe kuju oli asunud tema hinge ja ta pidi nagu ikka ja alati seisma selle kuju ees. Kodus, uulitsal, teatris ja võõrsil mõtlema sest, otsima teda! Kui lootused kippusid minema segaseks, siis lõi neiu uusi ja tundis lõpmata lõbu omas südames. Samuti sellest loomise tööst, mis ta tegi selle kallal! Kas see Ants Asta südames identline oli reaalse Antsuga, on väga küsitav. Ometi ei olnud Astal aega küsida — midagi. Suured tundmused teevad selle ülekohtu, et nad avaldavad mõju. Üks silmapilk pidas Ants isegi Astaga sammu. See oli siis, kui ta tegi armuavalduse. Ja Asta uskus ikka veel, et Ants käib või peab käima iseoma initsiativi järele. Kahtles, varis! Oh Asta! Ta oli ka siis armastav ja võltsimata — võetav naine — tütarlaps. Sest tütarlaps ei oska, ei saa meest võtta. Meest võtta saavad naised — ussid või naised — libud.

* * *

Mis tundis Asta?

Kogu maailm tuli temale ette väiksena. Kõik, mis seni olnud tema päralt, näis temale väärtuseta! Ants oli tema esimene mõte ja viimne, Ants tema esimene tundmus ja viimne. Ants ja ikka jälle Ants iga päev uuesti. Kui noormees jäi ära

pool tundi hiljemaks määrätud ajast, siispaistis see Astale igavikuna. Antsu kõige väikseima meelehärma peletamiseks oleks neiu olnud valmis andma palju. Teda valdas Antsu pärast mure ja kahtlus iga silmapilk. Antsu koormaid kanda oleks temale olnud lõbu!

* * *

Ühel päeval ei tulnud Ants. Teine, kolmas, neljas päev mitte. Asta ootas kirja, ootas päev, kaks, kolm, aga kirja ei olnud. Asta saatis ekspressi kirjaga, aga Antsu ei olnud kodus. Asta kirjutas posti kaudu, aga ei olnud vastust.

Nüüd tulid pikad pimedad päevad! Asta ei teadnud, mis mõtelda, veel vähem, mis teha. Ta kartis kõige päält Antsu elu — ja mõistuse pärast. Ta kartis aga ka tervise pärast. Ja mis tema ei kartnud kõik! Ta käis kaks kolm korda päevas Antsu pool, aga uks oli lukus. Ta jooksis kõigi oma kartustega jällegi tagasi, et ometi mitte sisse saada. Selle kõige juures teadis tema aga kindlasti, et Ants kuhugile ära ei sõitnud. Korra nägi ta teda seltsimeeste saatel isegi uulitsal. Kui ta jällegi koputades seisis ukse taga, kuulis tema Antsu kõhatavat toas. Juba libises jalg nagu mõne hoobi saamisel tagasi, kuna temas miski paisus üles, mis end ei lasknud taltsutada. Ühe sammuga oli tema aga jällegi ukse taga ja andis instinktivse protestiga niisuguse hoobi jalaga ukse laudu pihta, et nad värisesid. Esimesele paugule järgnes teine, teisele kolmas, neljas — siis tegi peremees ukse lahti. Rõõmus teist tervelt näha, läheneb Asta Antsule, kuid viimne pööris tulejale selja. Nüüd taganes ehmatanud Asta. Esimene moraalne tundmus õigemini, hirm, et ei armasta, sundis teda põgenema nii ruttu kui võimalik. Juba oli käsi välisel ukse lingil, kui pilk tahtmata langes nagu jumalaga jättes toa ja selle elaniku poole tagasi. Minna oli nii lõpmata raske! Veel kord vaatas Asta tagasi — Ants oli kinni katnud oma näo kätesse. Kogu nooremehe olevus näitas niisugust murdunud olekut, et Asta ei saanud minna. Kõige oma valu

juurde tema hinges asus veel lõpmata kaastundmus. Ta tahtis aidata ja ei teadnud mitte kuidas! Ta hakkas aimama, et Antsul vahest iseteed käia on, kust ta kõrvale ei saa pöörda. Mõni teadmata teine — arvas kahtlus. Aga miks ta vaikis ja üksi nii kannatas! Temal, Astal, oleks ju nii palju jõudu kaasa tunda ja vahest uute radade läbiraiumisel aidada! Kuis ta Antsuga jagas õnne, siis tahtis tema jagada ka õnnetust. Vahest oligi tema armastusele tulnud katsumisi?

Kõiki neid mõtteid tundes välgukiirusel päästt läbikäivat, läheneb Asta Antsule uuesti.

„Siis kõnele ometi minuga, Ants!"

„Mul ei ole midagi ütelda, Asta."

„Olen mina teinud sinule haiget?"

„Sa jooksed mulle järele!"

Asta põrkas tagasi ja astus ukse poole. Juba vajus käsi lingile, kui Ants järsku lähenes ja selle käe ära lükkas lingilt.

„Sa ei jäta jumalagagi!"

Asta ei vaadanud enam tagasi. Ta kobas mõlemate kätega lingil ja läks sõnalausumata ära. Pisaraid ei saanud ta tunda. Raske oli, nii raske oli! Ja siis voolasid, voolasid, nagu oleks jooksma pääsnud ääretu meri üle kallaste. —

Vahest oleks ta veel jääma pidanud? Silmapilguti on täiskasvanud inimesed nagu lapsed, kes ei tea, mis nad teevad! Vahest ei teadnud Ants ise mitte, mis ta tegi?

Ja Asta purustas end raskete küsimustega. Võib olla veel raskemate vastustega. Kord sõitles tema end, et tema oli läinud avaldama omi tundmusi teisele inimesele, kes ei küsinud nende järele. Kord tegi tema enesele jällegi etteheiteid, et ta ikka ja ikka jällegi uuesti ei läinud! Milleskist ei saanud ta ise enam aru, mis tema pidi! Tema süda värises, ahastas. Ei teadnudki mõistus anda nõu. Nii imelik oli nüüd kõik! Nii vale, nii raske!

Oli see siis nüüd lõpp?

Asta ei uskunud, ei saanud nagu uskuda oma elu praegust kurba tõsidust. Ta lootis ikka veel, et kõik saaks nagu oli.

Kui mitte täna, siis homme. Kui mitte homme, siis ülehomme. Aga võib olla, mitte kunagi?

See viimne mõte oli — hullukstegev, otse füüsiliselt maha lööv.

Kuid Asta oli energiline. Ta loomus avaldus aga naiseliselt. Endine armastav Asta, kes avaliku elu vastu ei tundnud kunagi iseäralist huvitust, hakkas korraga kõige tähtsamate seltside liikmeks, hakkas kõnesid kuulama naisseltsi liikmeks astudes, naislehes kirjutama ja nagu kogemata alati juhtuma sinna, kus ka Ants oli, — kas seltsimajas, piduõhtul või perekonnas võõrsil. Ja kõige kinnisemad uksed läksid nagu iseenesest tema ees lahti. Linnas elasid mitmed tähtsamad isikud, kellel korraga tuli meelde, et nad Asta vanemate kodus läbikäisid. Pääle selle tekkis tema ümber liik noorimehi, kellel olid nõndanimetatud tõsised sihid. Neiu vaatles end teinekord naeratades peeglis ja mõtles, mis see kõik siis tähendama peaks! Kõik tulid, — aga see üks? Kuid neiu ei naeratanud enam siis peeglisse! — See üks tuli ka viimati. Ei tea, kas teistele järele või hakkas temas eneses keegi rääkima Asta jaoks. Ta tuli häbeliku pilguga ja lubas usaldada oma kaaslast.

Asta uskus jällegi! Kõik oli siis nagu ennem ja tema tahtis näidata, et ta selle „kõige" jaoks valmis on. Nüüd valmis on.

* * *

Ants läks Asta poole, aga tema süda ei olnud rahul. Ta nagu kahtles iseeneses, kas tema minek oli tarviline. Asta oli ju hää armas inimeselaps, aga ta teadis ka teisi armsaid lapsi. Ta oli Astale usaldavaid sõnu rääkinud — ta rääkis neid teistele ka. Tõepoolest, pidi tema täna minema või mitte?! Nii mehelikult segane, ilus, tõsine kahtlus.

Tükk maad sammus Ants mõtlemata edasi. Kui ta aga jõudis uulitsa nurgani, kust juba hakkas paistma Asta venna maja, sai süda rahutuks, Siis pööras ta äkki ümber ja läks tuldud teed tagasi. Antsu vaimlisele näole ilmus nagu vihajoon.

Ta keha sirgus ja närvilised tõmbed huulte ümber avaldasisid sisemist äritust.

„See tüdruk ajab mind hulluks!"

Kaugelt tulid aga tuttavad neiud ja Ants kiirendas neile omad sammud vastu.

* * *

Kui Ants oma korteri poole tuli preilide poolt kohvilt, tundis ta eneses suurt rahulolematust. Ta oli ometi lubanud täna minna ja ei läinud mitte! Kas ta siis ei olnud mees pidama sõna? Ja ta teadis ometi, et neiu ootas. Ja teadis ka, et nii palju teisi oleks olnud õnnelikud, kui oleks nende pääle ootanud Asta. Ja miks ta ei läinud? Miks ta end tegi ikka ja jällegi naeruvääriliseks iseenese ees? Asta oli ju ühesugune alati. Kust see tuli, et ta ükskord enesele lähenema sundis, teinekord aga eemale tõukas? Kus oli see tark, kes selle pääle annaks vastuse?

Ants raputas pääd ja käis rahutult toas edasi tagasi. Weel ei olnud ta ühegile küsimusele, mis läbi käis tema pääst; leidnud vastust, kui juba sündisid teised.

Mida nõudis tema naesterahvalt ülepää ja milles ei vastanud Asta tema nõudmisile?

Et Asta ilus ei olnud, see oligi üks tema, Antsu, päänõuetest, sest tal oli arvamine, et ilusad naesterahvad on edevad. Tema arust pidi aga naisterahvas, vähemalt tema naine, olema alandlik ja tõsine. Tema naine pidi esitelema mahedat painduvust Ainuke, mille vastu tema oleks võinud protesteerida, oli rikkus Wahest ka veel see, et ta meeldis meesterahvastele. Rikkus teeb inimese tuimaks ja meeldivus jällegi edevaks. Hää küll, Asta ei olnud ei tuim, ega edev. Kes vastas aga, et ta ei võinud saada selleks?

Ants sai ikka enam äritatud. Ta püüdis töötada, aga kõik värvid, mis tema kogus paletti pääle, näisid nii ühesugused, et ta ei mõistnud teha nende seas vahet. Ta heitis töö kõrvale ja mõtles jällegi oma mõtteid edasi. Kuid pääle küsimuste ei

tulnud temale nüüd midagi meelde. Ja need küsimused läksid põnevamaks. Praegu oli ta Asta austajate juures.

„Ja kui kõik need inimesed minu majas hakavad käima ja mina neile pean tegema vahest lahke näo? Kui nad uulitsal tulevad minu naise järele ja mind tasa pilkavad kui petetud abielumeest? Ja, Asta on nendega, näib, praegu külm ja tõsine, aga naiste meel öeldakse olevat varjav ja muutlik! Ja vahest ei armasta Asta õieti mind, vaid ainult minu kuulsust? Naisterahvad on ju imelikud! On tarvis ainult tõusta kõrgemale harilikust elust, — sind siis näevad nad. Või millega seletada seda, et Asta valib mind ja mitte mõnda teist oma austajatest? Armastus !!! Waheajal tuli Antsule meelde, et ehk Asta teda ootas, aga ta katsus sellest rahulikult üle saada. Üksord ühel oodata asjata oli ikkagi parem, kui kahel saada eluajaks õnnetuks. Las oodata pääle! Kui ta kord saaks selgusele iseenese üle, see on, Asta üle, sest iseenese üle oli tema, Ants, ju ometi ammugi selgusel, siis ta läheks ja tooks Asta enesele. Nii aga, nagu nüüd, ei saanud tema ju kuidagi minna.

Antsule tuli meelde, et tema juba alustanud oli teist korda Astaga, aga tema katsus sellest üle saada. Astat tundsid praegu ju kõik linna tähtsamad inimesed. Miks ei pidanud siis ka tema, Ants, lugupeetud neiut tundma? Ta oli ju enne tutvusi lõpetanud ja alustanud uuesti — selles ei võinud keegi näha midagi korra vastast. Ants ihaldas iga lugupidavust.

Aga Asta meeleolu? Asta arvamine?

Norelmehel oli piinlik. Ta ei saanud aru, miks just täna teda piinasid kõiksugu imelised küsimused.

„Meeleolu, jah, meeleolu! Kas temal siis on alati hää meeleolu? Kas ei piina teda praegugi kõiksugu mured, hädad, küsimused, nii et ei saa töötada? Wõtku kõiki meeleolusid!

Rahu ei tulnud hinge. Ta katsus lugeda, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Isegi tänased ajalehed jäid puutumata Oh?

„Kas kuhugile minna?“

„Ja, aga viimati tuleb veel Asta vastu ja mis ütlen ma temale siis?“

Ta läks varakult voodi. Uni ei tulnud. Saatus oli silm-

nähtavalt tema vastu. Kõik oli tema vastu. — Kas oli veel temast õnnetumat inimest!

See oli praeguse ilmaaja armutraagika — arusaamatuse ja tahtejõu puuduse, füüsiliselt otse tegevusvõimetuse all! Astal oli sama see rahutu öö. Kui silmad siiski raugesid väsimuses, nägi tema imelist und. Ta tahtis nimelt sõlmida kangast Antsu omaga kokku, aga kui ta sirutas käed narmaste järele, oli ikka ainult udu ees. Kuis tema sirutas käed, ei olnud kangast, vaid udu. Ja nii palju udu, et see teda, Astat, kõige oma kangaga võis matta enese alla. Ja võitluses uduga ärkas tema üles.

„Unenägu!"

Asta luges lähema minevikuga oma eilse ootamise kokku ja raske aimdus asus hinge, et tulevik ei kujuneks teisiti. Ants oli jäänud ära ilma põhjuseta juba ükskord ja niisama võis tema ärajääda nüüd. Ja tema, Asta, rippus meeleheitel kõigi võimaluste vahel ja tundis pinna kõikuvat jalgade all. Kuid kõiki neid raskeid salajaid aimdusi ja kartusi mattis veel suur igatsus Antsu järele.

„Ma nägin ju ainult und. Oli ju lapsik enneaegu hakata paha mõtlema, kus oli ometi nii õrn veel vahekord Antsuga. Ma olen ainult kartlik! Teinekord, kui Ants tuleb, naeran rõõmsalt temale, räägin tänase unenäo üle. Ja, muidugi, ma naeran! Suudlen!"

Ants ei tulnud aga enam . . . . . .

*
* *

Ants ei läinud enam Asta poole, ja, aga õnnelik ei olnud tema ka. Ta ei teadnud korraga enam, miks tema lõpetas läbikäimise armsa neiuga. Et aga Asta temale oli armas, seda ei saanud ta eneselt salata. Hää küll, oli teisi naisterahvaid, kuid kellegil neist ei olnud sügavaid saladuslises tules hõõguvaid silmi — talle ja värvide mitmekesiduses leekivaid silmi, nii! Keegi ei avaldanud otsekohest mõju eneseteadvuseta harmoonia tõttu nagu Asta! Keegi pääle tema ei võinud üheshoo-

vata teise hingega. Ja mitte ainult üheshoovata, vaid nagu ära sulada, ilma et selle juures oleks kadunud tema individuaalne elu. Just temale, kuntsnikule, Astat oli tarvis. See oli materjal, mis võis tahuda loov käsi, ilma et karta oli purunemist. Ja tema loomuse ülem sund oli ometi loomine. Mis Ants kujutas värvide abil, oli vahest ainult nõrk peegeldus sellest nägemata tööst, mis ta alati kohanes ümbrusele. Ta pidi nagu õpetama, nõu andma, kui mitte kõik, siis ometi palju teadma paremini kui teised. Ta ei tahtnud seda, aga ei saanud teisiti. Oli nagu iseenesest mõistetav, et tema lõi igast inimesest just sellekohase ideaal kuju ja oli niisama iseenesest mõistetav, et tema lähendas prototüüpi ideaal kujule igal juhtumisel. Selleks tööks oli aga tarvis inimeselist kohast materjali ja Ants ei teadnut seda ümbruskonnas palju. Mis ei kannatanud esimest katsetki välja, seda leidus kõige enam, iseäranis naesterahvaste seas. Pääle selle oli Ants kartlik. Ta jättis silmapilkliselt kõige parema nõu katki, kui ta ära nägi, et see tüli tegi kellegile või pahandas. Ei või ütelda, et teda igakord sundis just loomistung teise hinge. Vahest oli ainult tarvidus, teist hinge näha teises seisandis, kuid juba mõtte liigutamise juures ilmusid sagedasti praod, nii et Antsu operatsjoonele järgnes tihti hale lõpp. Pettumus!

„Kas ta seda kõike siis ei mäletanud enam?"

Ants vajus sügavisse mõttisse. Ta oli õieti nüüd alati vaikne, sügavais mõttis, aga ei leidnud neis kindlat kava, mille järele oleks võinud ehitada lähemat tulevikku. Ta imestas isegi, et ei sulanud kokku teatavaks sünteesiks kõik tema üleelamised ja kogemused, mõtted, ideed, kuna ometi niisugust ühendust temale väga oli tarvis eluusuks. Veel enam imestas tema aga, et kõiksisaldava sünteesi asemel iga üksik juhus tema elus sai iseülesandeks, mille põhjust tema pidi minema uurima. Ei ole siis ka üllatav, et Antsule tähendas kõige lihtsam ja loomulisem teguviis tihti mõistmata mõistatust. Ometi oskas tema hinnata selgete põhjusjoontega inimesi. Näituseks Astat. Oli ju kord olnud aeg, kus ta oli lõpetanud läbikäimise. Oli nüüd jällegi niisugune aeg, ometi ei olnud kunagi seda aega, kus ta oleks salanud temal neid väärtusi, mis temale, Antsule, olid ise-

äranis tähtsad. Asta julge kaldumine teatava sihi poole, olgu siis sellel sihil kas või „Ants" nimi, meeldis noorele mehele. Ta ei vaatanud ei tagasi, ei kõrvale. Ta oli sama valmis otsast pääle alustama teistkorda, kolmatkorda, nagu esimenegi kord. Tema enese jaoks nagu ei olnud ekstreeme, olgugi, et tema seesmises ilmas viimsega ühes, ilma kahtluseta, asus ühest vaimlisest ilmakaarest teisse. Tema, Ants, võis mõtelda mis tahes.— Asta oli tema elus esimene ja ainuke. Armsam!

„Kas olla meheks ja minna?"

„Siis peab aga lõpp tehtama. Siis ei saa enam tagasi!"

Mingi ilmaaja „mina", elusihi idee, kunsti kuulsuse ja idealiseeritud üksilduse — paelus. Ja — rahata mees. Ants ei läinud. Kui oleks tulnud saatus ja andnud temale Asta, siis oleks tema tänulik saatusele. Ise ei võinud tema aga välja sirutada kätt — vahest läheks see käsi viltu. —

Ei, ja, ja, ei ja otsast pääle niisama lõpmata kordamisis— see oli Antsu hingeraamatu kiri. Ta elas nagu kahe tule vahel ja ei teadnud, millise eest end kaitsta enam, sest hukatus varises mõlemate tulede taga. Ta tüdines seesmiselt sellest võitlusest. Ta väsis ära! Töö ei läinud temal korda ja elu ise hakkas rõhuma nagu küsimata kohustus. Juba pesitsesid tema hinges surma mõtted. Tõepoolest, kui ikkagi muud ei ole kui piina ja piina, siis on juba kergem surra kui elada. Ta mõtles juba kõik teed teise ilma poole läbi, ei olnud aga ühtegi sündsat. Kõige parem oleks olnud surra Asta kätte vahel. Õrn oli see ta surma unistus. —

„Asta! Kuidas sa enese külge köidad! Kuidas sa iga teeharu elusse piirad! Kuidas isegi surma ei ole ilma sinuta! Asta, kus on abinõu sinu nõiduse vastu?"

Asta ei kuulnud ju, ei teadnud! Kui ta olekski kuulnud ja appi rutanud omale sõbrale, ei oleks ta vahest suutnud aidata. Kõige osavam arst ei saa terveks teha kõiki haigeid. Ja Ants oli haige. Vahest ei olnudki tema kunagi terve. Kes katsus tema elukanga lõime ja koet? Kas vahest ei olnud juba enne kudumist lõngad rikkis?

Kahjuks ei küsi selle järele keegi. Kõige vähem veel — elu, see määratu turg, mis iga kaupa tarvitab. Küll kerkivad ja langevad hinnad, aga siiski on olemas jäädavaid väärtusi. Neid oli Antsul. Neid oli temal nii palju, et ei üleslugeda. Harilik silm ei näe valguse kiires seitsmevärvilist spektrumi. Niisama ei nähta ühes hääs omaduses peituvat seitset teist. Nii uhke kui psüholog on oma tarkuse pääle ja eo ipso Antsu arvab tundvat, võib täielisest tundmisest siiski olla väga kaugel. Võib ikka ainult teha üleüldiseid määrusi ja need oleksid järgmised:

Ta oli viisakas, sõbralik, lahke, häästidamlik, helde, kaastundlik! Ta oli isegi avalik, olgugi et vähe rääkis. Mis teda aga iseäranis armsaks tegi nii noorele kui vanale, oli naivsus, tema peaaegu lapselik õrnus. Ta ei murdnud iialgi lille ja tema suust ei kuulnud inimene karedat sõna. Isegi mitte siis, kui temale kiputi kallale ülekohtuselt. Ta kaitses isegi kärbseid kihvti eest, et neid mitte näha suremas, paberil jalgu pidi vaevlemas.

Teda peeti väga tõsiseks ja sellega ühes sügavaks inimeseks. Kõik, kes teda tundsid, järeldasid tema välisest rahulisest olekist suurt kokkukõla iseenesega. Isegi tema kõige lähematel tuttavatel ei tulnud küsida meelde, kas vahest arvamine ei peta. Seda enam, et Ants iseenesest sugugi ei rääkinud. Ta võis aastate kaupa kooselada inimestega, ilma et keegi oleks suutnud pilku heita tema seesmisse ilmasse. Mitte et Ants end oleks varjanud meelega, vaid et igaüks arvas tundvat teda isegi hästi. Teistest tema ei armastanud veel õieti rääkida, mispärast teda palju usaldati. Ta teadis juba päässt kõik seltsimeeste saladused. Ta võttis isegi osa nõnda nimetud noortemeeste lollustest, aga ikka ainult päältvaatajana. Kiusatust tema jaoks nagu ei olnud. Nii tark ja vabameelne, ei mõistnud ta ometi nõrgemat venda hukka. Igas liikumises enese ümber nägi tema ainult probleemi, mille seadusi ta võis uurida. Ei või vahest tõendada, et tema oli teinud kõlblise puhtuse põhjusmõtteks. Õigem on siis juba, et teda peletas eemale iga toorus. Nii mõnigi kord oli vahest olnud patt tema käte vahel, et säälsamas kõrvale hei-

detud saada — Ants oli liig peen selle jaoks. Liig hää. Sellesama analüüsiga võis vahest seletada tema prestige seltsimeeste hulgas. Sügava tõsiduse ees, millega Ants vastas kõigile eluküsimusile, paendusid kõige kangekaelsemad. Oli harutamisel kõlbline, esteetiline või moraalne või auküsimus. Ants oli autoriteet! Terve seltskond, kelle keskel noormees liikus, oli teda kanoniseerima valmis. Ja seda õigusega. Ants oli tõepoolest püha — isikuna. See noormees teadis muidugi, mis temast mõeldi ja naeratas praegu kibedasti, kui ta üleüldist arvamist iseenese üle seesmise inimesega kõrvu seadis.

„Püha ja sõnamurdja — vist kaks kongruent geomeetrilist joonistust — tõepoolest, seltskonna matematikale võis avaldada aukartuat!"

Pilkamine ei aitanud aga noortmeest sammugi edasi. Kuskilt, mitte kellegilt ei tulnud abi. Veel vähem iseeneselt. Pää oli nagu lukus ja ei andnud ühtki mõtet enam välja. Terve olevus tundus sulutud kütkeiesse, kuna kõige tarvilisem näis olevat viibimata põgeneda. Iseenese eest, Asta eest. Ükskõik, kuidas. Ükskõik kuhu.

„Ja, kui põgeneda saaks!"

Järgnesid meeleheitlikud mõtte-raputused ajudes, järgnesid rasked hingehädad omas mõõtmatuses. Veel kord, veel kord ja ikka veel kord! Siis pakkis Ants oma reisikorvi — ja sõitis ära, ilma et kellegile teatada sellest. Ta hoidis küll üks silmapilk poognat käes, et Astale paar sõna ütelda, aga rebis selle katki.

„Mistarvis? Lootusi anda ta ei võinud. Lootusi võtta — veel vähem. Vahest leidis Asta kõigest sellest labirindist tee välja! Jääb, või?"

Ja Ants sõitis ära.

* *
*

Asta otsis seda teed, mida ei leidnud Ants, aga ta ei näinud seda praegu elus. Veel kaua mitte. Nutust väsinud silmad ei suutnudki midagi näha. Elas nagu veel salajane raske lootus, iseäranis esimene aeg, et kõik saaks jällegi endiseks, aga

see lootus muutus ikka kahvatumaks. Ei olnud midagi, mille pääle seda oleks võinud põhjendada Asta. Antsu eksitust oli ta ükskord vabandanud, aga teist korda ei olnud see võimalik. Ja kui see ka võimalik oleks, kui ta nüüd veel kindlas usus ühisesse tulevikku jääks ootama, kui Ants tuleks tagasi, siis oli ometi olemas põhjus, praegust asjade seisukorda edaspidi alati karta. Selles mõttes tähendas nüüd ootamine Astale hoopis midagi muud kui esimene kord. Ajutine lõhe, millest ta kord julgelt oli saanud üle, muutus nüüd terveks mereks täis häda-ohtlikka sügavusi, tormi. Sellele merele võis asuda ainult see, kes kõigega, mis ta kunagi ootnud elust või lootnud, lõpuarve on teinud, kes kõige päält iseenesega on täiesti valmis. Oleks ju olnud ilus ja suur ja meeldiv oodata, kuni Ants tuleks, et oma uuesti leitud „iseend“ tema, Asta, hinges peegeldada. Kuis oleks see ilus! Nagu värin käis neiu hingest ja kehast läbi. Ta tundis, kuis ka kasvas temas umbusaldus iseenese vastu ja ei saanud sinna parata. Oli, nagu oleks nägemata käsi teda tõu-ganud Antsust mööda. Kaugemale, ikka kaugemale! Saatus? Valus oli. Ta ei saanud ju hingeliselt kuidagi noorest-mehest lahti, kes oli nagu osaks tal kasvanud. Kui ta end siiski millegiga oli vabastanud, vaatas ta ikka jälle tagasi. Va-hest saatis tuultega terviseid. Vahest kirjutas käsi pilverünkale armusõnu! Vahest sonis igatsus unes ja ilmsi Antsu nime. Vahest tõusis meeletu soov üles, kindlalt seista ja oodata, minna ilma järele Antsule, kuid jalad libisesid mehaaniliselt edasi. Ja suu jäi vait ja kirjutamisest väsinud käsi puhkas. Ununes Ants! ja Asta tundis oma hinge nagu vabanevat kütkeist. Tal oli, kui oleks teranenud tema meeled ja tema ise kasvanud. Nüüd tam-mus tema juba millegi otsija pilgul omal teel ja ikka kaugemale jäi Ants maha. Väikese punktina tumendas ta veel silmapiiril ja siis kadus seegi. — Või ei kadunud? Ei tea. Nii mõnigi kord mõtleb inimene, et tema on lõiganud ära tüki elu enese küljest ja selle heitnud kõrvale, kuna seesama äralõigatud ja kõrvale heidetud tükk ometi jällegi silmapilguti ülestõuseb ja saab kehaks meie kehast. Elus ei ole midagi jäädavat, isegi mitte unustust.

Või unustas Asta Antsu? Kui ta uskus, teadis, et nende elukangaid ei sõlminud saatus hiiglarätiks, mille sisse oleks mahtunud terve — terve maailm, siis ei kustutanud see teadmine Astas veel neid jälgi, mida intiim vahekorras inimene inimesesse jätab. Mis Antsus oli olnud paremat, see oli saanud teadmata Asta omaduseks. Mitte asjata ei seisnud tema pääl kunstniku loov käsi. Mitte asjata ei voolanud pisarad: neis ta hing selgusele jôudis iseenese üle, inimeste üle.

II.

Aeg käib oma teed üle nalja, üle tõe, üle elu, üle surma. Ei meelita teda ei hiilgus, ei rikkus. Ei kohuta teda ei tuli, ei sõda. Ei küsi tema ei õnne, ei õnnetust. Rahulikult ja tummalt käib tema oma teed igavesena rändajana. Ometi näis tihti Astale, nagu oleks tema jäänud seisma, nii pikad olid vaiksed üksildased tunnid, veel pikemad uneta ööd. Küll tundis ta end vabanema tundmusist Antsu vastu. Küll olid omaksed õrnatundlikud ja ei puutunud küsimuste- ega seletustega vanu haavu. Siiski tõusid mälestused unstuse hauast üles nagu surnukehad laenetavad merepõhjast kaldale. Kõigi abinõudega kaitses end Asta nende eest. Ta ei läinud seltskonda, kus oli Antsu ja tema vahekord hoolsa sõelumise all, nagu küll harilikult niisugusel puhul. Ta hoidis end isegi lähemaist inimesist eemal ja ei võtnud enam osa avalikust tegevusest. Temale jäi klaver, raamatud, käsitööd, väikene aed venna maja juures ja Asta arvas, et sellest küllalt oleks elu, õigemini aja täitmiseks. Oli ka vist küllalt, sest üksildased pikad tunnid jäid ikka sagedamini ära ja uneta ööd kadusid sootumaks. Asta ei olnud enam ainult rahuline, vaid ka rõõmus. Ta ei kohkunud nüüd tuttavate eest tagasi ja julgustas end juba kontserti, teatrisse või koosolekule minema. Uudishimu, millega temale tuldi igal pool vastu, hakkas temale isegi tegema nalja. Kõige enam lõbu sünnitas Astale aga endiste austajate ettevaatlik tagasihodlikkus. Mõni neist ei teretanud teda ülepää. Mõni ainult siis, kui ei näinud

teised, kuna aga avalikuil kohtil kõik hiilisid kõrvale. Asta tundis tarvidust terves seltskonnas kõlkad välja sõeluda teradest. Ja ta sõelus. Suurest tutvuskonnast jäid järele: üks noor abielupaar, üks vana tüdruk.

* * *

Umbes sel ajal asus linna, nimelt venna maia, noor arst, Dr. Lembit. Iseenesest mõista seadis tema algusest saadik peremehe perekonnaga sõbralise läbikäimise jalule. Selle vastu ei olnud kellegil midagi ütelda. Väikese jutuga küll, aga viisakas, isegi alandlik, oskas tema võita ruttu kõikide südamed. Vaevalt hakates praktiseerima, võitles ta juba julgesti ametivendiga. Igatahes oli Dr. Lembit hiilgav partii. Ei tohi ütelda, et Asta pidas silmas seda asjalugu, aga vend ja vennanaene, vähemalt viimne, kahtlemata.

„Dr. Lembit on nagu loodud Astale," kinnitas ta mitmel puhul mehele, olgugi et Astaga veel ei usaldatud rääkida selle üle, ehk küll neiu uue maja sõbra vastu näitas üles suurt lahkust. Nähtavasti oskas noor arst meeldida ka siin. „Meeldida" ei ole vahest selle mõjundi õige nimetus, mille avaldas Dr. Lembit Asta pääle, kui noorte inimeste vastastikkust tahame maalida algusest saadik kohaste värvidega. Selle asemel võiks ütelda, et Dr. Lembit oskas äratada Astas iseäralist julgeoleku tundmust, mis teda tegi neiule meeldivaks, isegi armsaks. Nii väga kui end rõõmustas Asta igakord uue majasõbra tuleku üle, ei läinud tema süda ometi mitte viimsele vastu. Ei olnud nende vahel hingete duetti, vaid igaüks laulis oma viisi iseenese ette. Ei olnud olemas seda nõiduslist „siia" ja „sinna" kahe vahel nägemata silla üle, mis südant kord külge tõmbab, kord eemale peletab. Ei olnud midagi muud kui sõbralist vastutulemist mõlemal pool ja just seda oli neiule praegu tarvis. Tema oli liig palju olnud üksi, et mitte maad ei oleks võtnud temas igatsus seltsi järele. See abielupaar, see noor ja see vana tüdruk, kes temale olid alale hoidnud endiseid sooje tundmusi, ei suutnud täita kõike tema läbikäimise tarvidust. Tundus elavalt uute ini-

meste nõue läbi, millele vastas Dr. Lembit. Wiimne omalt poolt oli jällegi linnas veel võõras ja ei teanudki vaba aega mujale paremini mööda saatma minna, kui ikka uuesti majaperemehe perekonda, s. t. majaperemehe õe juurde, sest teda ise ei olnud palju kodus ja tema abikaasa jättis külalised enamisti Asta hoolde. Päälegi meeldis Dr. Lembitile noor neiu enam, kui see temale oli armas. Mis ta kunagi oleks nõudnud omast tulevasest naisest, see kõik oli koostatud Astas. Abielusse heitmise pääle ta ei mõtelnud aga veel praegu. Ta mõtles praegu ainult selle pääle, kuidas kõige rutemini saada rikkaks ja kuulsaks. Selleks oli aga kõige päält tarvis olla poissmees. Ta nägi ju lühikese praktika järele, kuidas tütarderikaste perekonnamajade uksed nagu iseenesest läksid tema ees lahti. Mitte rääkiida sellest usaldusest, mis temale tõid vastu naisterahvad ülepää. Abielusse astudes võis ta aga närida sõrmi nagu nii mõnigi tema ameti vendist. Päälegi kuulis tema Astat tuntud kunstnikuga nimetavat ühenduses, mis iseenesest juba tegi kosimise võimataks. Tema, Dr. Lembiti abikaasa, ei tohtinud ometi mitte käia suust suhu. Ei, naiseks tema ei võtnud Astat, see oli kindel. Niisama oli kindel, et ta lõpetada ei saaks temaga läbikäimist. Ja ei olnudki selleks põhjust, sest nähtavasti ei ootanud teda Asta kosja. See neiu näis igapidi olevat mõistlik ja Dr. Lembit soovis eneseele oma uue tutvuse edasijätkamiseks õnne. Muidugi pidi tema valvama iga sammu üle, sest kõige väiksemal taktilisel veal võis olla saatuslik tagajärg. Seda enam, et tema süda oli valmis tuksuma Astale. Avalikkuil kohtil ei tohtinud tema end juba näidata armsa neiuga. Juba ilmaaegsete juttude pärast mitte, mis tulemata ei jääks sellel põhjusel, et tema käis viimsega perekondliselt läbi. Mis Asta vend või vennanaine mõtleks, see ei olnud tähtis. Need elasid isoleeritult ja ei võinud temale seltskonna ees teha kahju. Nii oli siis Dr. Lembitile kindlasti teada, milliseks võis kujuneda vahekord Astaga ja milliseks mitte. Ja tema tegi iseeneses otsuseks, ainult siis minna neiu seltsi, kui ta enesel tunneks jõudu olevat, ei millegi kiusatuse läbi seda kindlat teadmist ümberlükata lasta. Plaanilikkus, kas postivlises või negativlises mõttes, mõjub aga alati hästi. Vahest ongi selles otsida

Asta julgeoleku tundmuse põhjust Dr. Lembiti läheduses, mille pääle sai tähendatud üleval. Kui temal ka ei tea mis oleks hinge pääl lasunud, Dr. Lembiti ees ta ei oleks varjanud midagi. Igast kartusest tundis ta end vabana. Antsuga selle vastu oli tema alati kaalunud, kas see või teine asi teda ei haavaks, kuna ta Dr. Lembitiga rääkis nagu iseenesega. Selle juures oli temal alati tundmus, et temast saadi nii aru, nagu tema ise. Mis ime siis, et neiu jutud läksid ika avalikumaks, ikka südamlikumaks! Mis ime siis, et. Dr. Lembitil ikka raskem oli, oma „kindlat teadmist" hoida üleval! Nende pääle hakkas paistma nagu uus selgem päike kui tavaline, mille soojuses sulasid südamed. Esimene kord elus nägi Dr. Lembit naisterahva hinge varjamata tõe ilus ja suuruses. Ja ta ei saanud teisiti: ta pidi kumardma selle ees.

* * *

Asta jäi haigeks. Iseenesest mõista ravitses teda Dr. Lembit. Ei olnud midagi tõsisemat, ometi pidi neiu jääma voodisse nädalaks ajaks. Dr. Lembit käis kaks korda päevas valvamas haiguse käiku. Astal oli küll ka ennem olnud tegemist arstidega, aga nii suurt usaldust ei olnud ta kunagi tundnud nagu praegu. Dr. Lembiti sõna sai temale niisuguseks käsuks, millest ta ei oleks üleastunud ei ühelgi tingimisel. Iseäranis hindas tema aga veel Dr. Lembiti taktitundmust ravitsemise puhul. Haigus ise mõjus Asta pääle pehmendavalt, peaaegu uimastavalt. Ta oli õrn, isegi murelik ja unistas palju. Tema hinge harilik dur helises molli üle ja näis selles täiesti ärasulavat. Ja noor arst vaatas ikka sügavmale neiu silmi ja surus ikka soojemalt tema kätt. Kui Asta kord aga tundis sooja hingeõhku oma palgel, pööris ta järsku näo padjadesse.

„Mis tähendas see nüüd?"

See küsimus heidutas peaaegu neiut. Pääle sõpruse ja piirita usalduse ei olnud temal ometi teisi tundmusi Dr. Lembiti jaoks. Nõudis aga viimne muud, siis oleks end Asta teadnud raskes seisukorras, sest eitamine oleks olnud sel puhul identline haavamisega.

„Ainult seda mitte!" palus Asta esimesel tundmuste tuhinal saatuselt.

Kui tema pilk aga riivas noort arsti, oli ta täiesti rahustud. Dr. Lembit istus peaaegu võõrastavalt rahulikult voodi kõrval leentoolis ja uuris soojamõõtja arve.

„Ma jampsin küll," tõreles end Asta ja hingas kergemalt.

* * *

Jah muidugi ta jampsis.

„Aga miks pidi tema siis õieti jampsima? End teada armastud ei olekski olnud nii paha. Ei, Asta?"

Nii küsis Asta eneselt tihti nüüd ja naeris selle juures omas südames. Kuid pea ei naernud ta enam, vaid mõtles tõsiselt nende sidemete üle järele, mis köitsid Dr. Lembiti ja teda. Pea oli tema ka kokkulugenud pilkest, tähendusist ja käepigistusist ara kosimise. Pääle selle ei olnud sugugi vastik, end mõtelda Dr. Lembitiga ühes. Puudus ju küll nende vahel tundmuste kõrge tulekuma, aga selle aset täitsid sõprus ja usaldus, lugupidamine ja ustavus kõrgehinnaliste surrogatitena. Ainus julguse tunne nooremehe läheduses maksis enam kui kõik armastusleegid kokku. Kahju ainult, et tema juba otsast saadik ei tulnud Dr. Lembitile soojemalt vastu! Kuid seda viga võis parandada, seda enam, et noor arst just viimne aeg iga liigutusega näis paluvat poolehoidmist. Weel hoidis nagu salajane kartus neiut tagasi oma tundmusi, resp. mõtteid näidata sõbrale, kuna see aga ära kadus teiste võimsamate tundmuste päälerõhumisel. Seni kui neiu end hoidis kõrvale, oli saanud Dr. Lembit vastu panna. Nüüd aga oli tema jõud otsas. Tuli, mis ei võinud tulemata jääda: Dr. Lembit tegi Astale armuavalduse. Ta ei kõnelenud selle juures küll millestki muust, ta ei puutunud mitte poole sõnagagi tuleviku küsimusesse, aga temas säras niisugune õnn, et Asta selle ees ära unustas muu järele küsida. Noormees näis ise ka kõige muu äraunustanud olevat. Ta tundis eneses läbimurduvat oma kevadet ja jäi loomusunnil selle hääli kuulama.

Kevade! Noormees sirutas käed laiali. — — Ilmas oli nii palju ilu, aga kõige ülem neist oli tema — kevade. — Ja Asta vaatles oma sõpra ja ei tundnud teda ära. Ta oli sirgunud, mehinud. Käsa laialihoides näis tema nagu väljalaotama määratud kangast Asta ees, mis siidi läikel pimestas silma. Säras noormees, säras nagu terve ilm Asta ümber siidikanga ilul — nägi ta und? —

Veel ikka vaatles Asta noortmeest enese ees. Ta oli nii ilus, nagu tema iialgi kedagi ei olnud näinud. Iga üksik joon em-a näos oli nagu äraseletatud. Neiul jäi hing kinni. Ta kartis end liigutada, veel enam rääkida. See oli silmapilk, kus üks inimene näeb teise kõige kallimat vara, mis seni olnud peidetud — — —

Astal nõtkusid põlved. Kõik, mis temal olnud kunagi, kadus ära. Ta tundis enese vaesena ja väikesena oma sõbra, oma peigmehe ees. Ta heitis enesele ette, et ta oli seni olnud pime ja mõistis oma terve eluaja selle ülekohtu tasumiseks. Nagu veelaineid lõid korraga neius voolama — temas sündis uus armastus.

* * *

Asta elas nagu muinasmaal. Ta imestas, et omaksed sõid, jõid ja toimetasid igapäevseid asju. Oli ju, nagu ei oleks tarvis midagi sellesarnast elu jaoks. Ta imestas ülepää, et elu käis oma harilist käiku, selle asemel et jääda seisma. Kõige enam imestas ta aga selle üle, et ta hing ei nõrkenud selle kuldvihma all, mis määratu õnnena sadas ja sadas . . .

* * *

Kui torm virutab näkku teravat rahet, siis otsime varju. Kui aga päikselisel ilmal langevad raheterad, üksteisest valusamad, üksteisest lõikavamad, siis jääme kohkudes seisma ja ei tea põgeneda, veel vähem end kaitsta. Niisama ka Asta. Oli, nagu oleks kõige ilusamal ajal muutunud tema õnnevihm rahesaoks, millel ei olnud enam otsa ega äärt. Algas õnnetus väi-

keste, vaevalt kuuldavate dissonantsega, mis aegamööda ühinesid ikka suuremaks umbkõlaks. Ikka enam läks lahku Dr. Lembit sellest kujust, mille kandis Asta temast omas hinges. Ja rahesadu muutus juba kihvtitatud noolte tormiliseks pääletungimiseks neiu kuldvara kallale.

* * *

Juba arvas Asta, et Dr. Lembit lahkub jäädavalt, kui ta ometi ilmus jälle.

„Mis tähendas see? Oli tema vahest teinud ülekohut oma sõbrale?"

Vist küll. Dr. Lembit oli väga, väga õrn. Asta oli siis hinnanud valesti oma sõpra. Aga ta oli ka viimne, kes mitte ei parandanud oma eksisammu. Oli Dr. Lembit temale hää, siis tahtis tema olla veel parem. Seda tegi eneses Asta kindlaks.

* * *

Asta jäi enesele antud sõnale truuks ja noored inimesed olid jällegi sõbrad. Neiut võõrastas ainult, miks Dr. Lembit muutus tema omakste seltsis nagu külmemaks, tagasihoidlikumaks. Päälegi segasid teda oma sõbra juures mitmed kombed, nagu jala pääle sõtkumised, kehapigistused. Puudus teises tutvuse järgus veel suudlemine, kuid ka see miinus sai täidetud pea. Ja Dr. Lembit ei rääkinud ikka veel omast sihist. Asta ei mõistnud midagi mõtelda. Ta ei saanud lihtsalt aru, miks püüdis teda Dr. Lembit, ilma et teda tunnistada omaks avalikult. Ja sellest sõbrale juttu teha ei võinud ta ka.

„Oli ta siis kaup, mis välja pakutakse? Oli ta siis juba nii kaugel?"

„Ometi mitte."

Neiul oli aga tundmus, kui oleks tema haavatud, õigemini: määrdinud. Kui Dr. Lembit tuli jällegi, läks tema ära. Vist sai viimne neiust aru ja hoidis end mõni aeg kõrvale. Pea tuli tema aga jälle ja tegi, nagu oleks vana hää vahekord rikkumata.

Kui ta aga lähenes neiule mesisel näol, nihkus viimne külmalt tagasi. Silmapilkliselt muutus Dr. Lembit tõsiseks, kuna ta hiilis paljutõotaval pilgul Asta poole. Kui viimne end ikkagi ei lasknud eksitada, valgus tema kaaslase näole iseäraline ilme, mis kohati tähendab, et on tehtud lollus. Mis see aga seletas Dr. Lembiti omal, teab tema ise paremini. Igatahes jättis ta seekord ruttu jumalaga ja jäi pikemaks ajaks hoopis ära. Kui ta siiski mõne aja järele ilmus, oli tema iseäranis sõbralik majaperenaisega ja ei pannud nagu tähelegi Astat. Viimne oleks iseend hammustanud, nii valus oli temale doktori olek. Ta varjas küll oma tundmusi, mille pääle aga kulus palju jõudu ära, seda enam, et majasõber ei muutnud oma taktikat. Asta jäi iga päevaga kahvatumaks, kõhnemaks. Und temal ei olnud. Tõsise tegevuse või töö jaoks ei suutnud ta end sugugi koguda. Etteheiteid ei teinud ta kellelegi, ehk olgu siis ainult iseenesele. Ta ei saanudki õieti aru, mis teda rõhus enam, kas tema silmnähtav enesepettus või see süstematiline flirt, mida etendas Dr. Lembit. Ta oli küll kuulnud sellest, aga omas läheduses ometi mitte pidanud võimalikuks. Oma tundmuste aususe üle oli temal nagu häbi Dr. Lembiti ees, kes ei nõudnud seda. Ja mitte et ei nõudnud, vaid pidas koguniste miski takistuseks. Vaheajal oli lasknud doktori herra läbipaista, kui põeks tema hing õnnetut nooruse armastust ja et temaga, Dr. Lembitiga, selle tõttu tarvis oleks kaaskannatada, kuid Asta ei uskunud seda, nagu ülepää enam midagi, mis tuli teatavalt poolt. Asta arvamise järele võis Dr. Lembiti õnnetus armastuse asjus seista ainult armastuse võimetuses. Asta muutunud hingelisest seisukorrast ei saanud majasõber aga vahest arugi.

„Või siiski? Ta nägi viimne aeg rõhutud välja . . ." Tõepoolest oli Dr. Lembit viimne aeg väga rõhutu. Ühel niisugusel silmapilgul jäi tema kogemata Astaga üksi. Juba tõusis neiu üles, et ära minna, kui tugev käsi teda surus toolile tagasi. Asta ei jõudnud enam väljakannatada ja hakkas nutma. Häbi tundes oma pisarate üle, tahtis ta uuesti põgeneda, kuid Dr. Lembit takistas teda ka seekord.

„Sina kardad mind," ütles noormees madalal häälel.

„Kartuse üle ei ole vähemalt mitte tarvis tunda häbi," püüdis neiu vastata, aga sõnad jäid kurku kinni. Nagu vari käis doktorist üle, mis aga kadus. Kogu tema olevuses lõi miski koitma. See ei olnud nüüd enam endine noormees, kes seisis Asta kõrval, vaid selle nooremehe jälleleitud ideaal. Neiu vaatas, vaatas . . .

„Ons see viirastus?"

Neiu vaatas uuesti. —

„Ei, see ei olnud viirastus."

Neiu jäi ootama, nagu ilmsüüta kohtualune ootab õigekstunnistamise otsust.

Dr. Lembit võttis sõna.

„Ma olen süüdi. Ma ei uskunud sügavaid tundmusi. Kannata minuga! Ma tahan katsuda olla sinu südame vääriline."

Nüüd ootas Dr. Lembit oma korda. Ja imelik! Nii pea, kui tema lõpetas rääkimise, kadus kõik nõidus tema ümber. Liig äraharjunud olid küll näojooned igapäevsuse vormes, et püsida pikemalt ideaali valjudes nõuetes. Lõpmata kurbusega vaatas Asta oma kaaslasele otsa. Dr. Lembiti ilu tuli temale nüüd ette mahlana, mis jooksma läheb sunduse all ja sedagi ainult üks kord aastas. Temale, Astale, ei oleks sellest küllalt, vaid ilu pidi valmis olema tema jaoks alatise määratu varana, milles kõik inetused kui tema lugematа mitmekesised kiired ikka jällegi kaoksid ära.

„Ainult nii ja teisiti mitte!" sai neiu ikka kindlamaks. Jällegi rääkis Dr. Lembit. Kõige päält ootamisest. Neil olla ju aega. Mida enam inimesed üksteist tunnevad, seda ustavamaks saaksid nad üksteisele.

„Ons homme kergem, mis näitab tänaseks raske? Usud sa ise, mis sa räägid?"

Mõni minut tagasi uskus Dr. Lembit vahest küll omi sõnu, aga nüüd, kus viibis küsivalt Asta pilk tema pääl, küll mitte enam.

„Sa ei usalda mind?" algas ta uuesti.

„Usaldad sa iseend?" küsis neiu teravalt.

„Mõni kord," lausus Dr. Lembit pikkamisi ja tõusis üles. Ta tahtis nagu veel midagi ütelda, jättis aga sõnalausumata

jumalaga. Kui tal äraminekul vilkus elegantne ülikond ukse vahel, siis tuli Astale ette, nagu paistaksid selle õmmeluste vahelt vanad nartsud välja. Asta kattis kätega näo kinni.

„Kes valmistas niisugust kangast ja kuis oli see olnud võimalik, et tema, Asta, selles oli seganud? Oli tema pime? Või fantaseeris tema ja Dr. Lembit oli laitmata inimene, kellele tema otsis süüdi ainult sellepärast, te ta teda oli haavanud?"

Asta mõtles ja mõtles. Ta teadis küll, et ei ole ilmas ei inglid ei kuradid, vaid ainult inimesed oma valguse ja varju küljega. Niisama teadis tema ka, et kellegil ei ole õigust näha ainult üht neist külgist. Ja jällegi mõtles Asta. Mõtles, et kui mitte Dr. Lembit, siis ometi keegi. Oli tarvis vaadata ringi. Oli tarvis otsida tõsiselt. Ja Asta pakkis reisikorvi.

III.

Asta nägi esimest korda merd. Ta ei saanud enam lahkuda sellest. Magneetilisel jõul tõmbas teda hiigla peegel enese poole. Ilma et teadnud oleks, mis ta tegi, sirutas ta käed välja ja sõnus tasa lõpmata kiidulaule veteriigile. Ei ole ju sellesarnast. Selge sümbolina näitab ta tõusvat ja langevat elu inimeselapsele, kellel ei ole tema ees nagu tähtsust.

Asta kattis näo kinni, kuna sügavad mõtted liikusid pääs edasi tagasi. Ta ei pannudki tähele, et ta ei olnud üksi. Üsna lähedal seisis noormees ja juurdles nähtavasti sügavaid mõtteid nagu tema ise. Mõlemad näivad äraunustavat, et meri ei olnud nende kodu. Alles siis, kui jahe õhk manitses õhtule, toibus neiu ja vaatas veel kord vetesängi ärakaduvale päikesele järele. Siis pööris tema koju. Noormees nägi minejat, ei lasknud end aga eksitada. Asta nägi mahajääjat ja ei lasknud end ka eksitada.

* * *

Jällegi seisis Asta rannal. Ja jällegi seisis noormees tema lähedal. Neiu püüdis sissesõuda eila ülevoolavatesse tundmustesse, aga ei suutnud. See sirge kogu tema lähedal eksitas teda. Iseenesest mõista ei olnud temal õigust monopoliseerida mereranda. Ometi oleks olnud hää välja saata eksitamata mõtteid kaugete siniste piiride taga ja lugeda merekeelt lahtisest peegliraamatust.

„Noormees ei sega ju," katsus Astas hääl kaitseda tundmata meesterahvast.

Asta tõmbas huuled viltu.

„Kui seda ruumi oleks kuskil, kus ei sega noormees neiut!"

Tahtmata hiilis neiu pilk merest eemale selle inimese poole, kes seisis tema lähedal ja vaatas merd, nagu ei oleks olemas enam midagi pääle selle.

„Kes? Kust?"

Ja tahtmata tulid kõiksugu vastused neile küsimisile Asta hinge. See saladusline noormees sääl võis olla ehk luuletaja — tal oli niisugune iseäralik sissepoole pöördud pilk, mis nägi tabavat iseeneses midagi kauget. Ta võis aga olla ka kunstnik. Terves olemuses oli temal paenduvat, õrna, mida eitas nagu tugev kasv, mis aga sulas kokku loodusega. Jällegi võis olla tema teadlane. Nooremehe näoilme oli nii tõsine, nagu see on ainult sellel, kelle mõtted on koondatud keerulisisse ülesandeisse. Igatahes ei olnud ta päris harilik inimene. Juba sellepärast mitte, et Asta ei näinud temas midagi kunstlist.

Praegusel silmapilgul käis tema edasi tagasi. Et inimese keha nii lihtsalt võib liikuda, nägi Asta esimest korda elus. Ta sulas selle juures niisama ära ümbrusesse nagu seistes.

„Kes oli tema ometi?" tõusis tahtmata jällegi neius üles. Kui tema aga vaatas nooremehe poole, lähenes viimne ja jäi seisma tema ette.

„Vabandage, teie olete võõras siin rannal?" küsis ta siis tõsiselt, kuna vahest vaevalt tähelepandav naeratus libises peenil huulte joonil.

„Ja."

„Kas te end usaldaksite sündinud rannalase seltsi?"

„Ja."

„Väga rõõmustav. Täidan aga kõigepäält seltskonna inimese kohusi. Mu nimi on Leht."

Asta nimetas ennast ja mõlemad läksid tükk maad sõnalausumata rannal edasi.

„Ma nägin teid eila," algas Leht juttu.

„Ja mina teid."

„Teie olete luuletaja?" küsis Leht järsku.

„Ei. Ülepää mitte midagi. Aga teie?"

„Kelleks peate mind?" küsis noormees tagasi.

Asta avaldas need mõtted, mis temale tulnud oma kaaslasest. Viimse näole ilmus vaikne naeratus.

„Minu nimi seletab teile kõige paremini minu elukutse. Ma olen tõepoolest leht. Selge ei ole minule ainult mitte, kas mina öötsun haljal ilul veel puu küljes või keerlen juba vabal tantsul sügise tuule käes. Või jällegi mulle on see küll selge, aga mulle meeldib veel kahelda."

„Ma ei saa aru, mis te tahate ütelda," lausus Asta.

„Mõtelge järele!"

„Te annate raske mõistatuse üles."

„Ma loen teie näolt raskemate mõistatuste seletusi."

„Ma olen väga harilik inimene," ütles Asta pikema vaikimise järele.

„Te räägite tõtt?"

„Ja."

„Teil on julgust selleks?"

Asta naeris.

„Kui teil ei ole julgust, harilise inimesega käia edasi, siis ei kohusta mina teid selleks mitte."

Noormees vaatas ikka uskumatalt Astale otsa, nagu näeks ta imet, mida ei suuda seletada. Tema silmis välkus üles midagi tuletaolist, mis aga kadus pea. Kui tema hakkas rääkima uuesti, oli ta näol endine rahuline ilme.

„Mitte seda. Ma ei ole lihtsalt näinud harilist inimest. See on: kõik, kelledega olen puutunud kokku, on püüdnud olla midagi iseäralist. Või olid nad seda. Igatahes olen harjunud ära iga uue tutvuse ees, mille teen, juba ette leppida ära mõne iseäralsusega, nii et on päris võõras, seekord seda eeltööd teinud olla asjata."

„Ja teie ise?" küsis Asta tasa.

„Mina? Ma ütlesin teile, mis ma olen."

„Leht, ja, aga milline?"

„Jätame selle otsustamata."

„Teie puiklete kõrvale?"

„Filosofeerimiseks on ju küll aine hää," lausus viimaks Leht. „Lihtsa tõe jaoks on väga vähe filosoofiat tarvis."

„Te nõuate tõtt. Ma olen see leht, mis on pilduda tuule käes."

„Kas pillutatav leht on harilisem kui see, mis kasvab puu otsas?"

„Te lööte pihta, nii et päris tundub."

„Ja ma ei tea ikka veel, kas te olete harilik või iseäralik," naeris neiu edasi.

„Vaadake seda sääl! see olen mina."

„Väike leheke saab korraga mereks! Kas olete nõid? Ma ei usu aga nõidust. Meri jätke juba minu päralt."

„Mis teate te merest!" pilkas noormees.

„Ma näen teda teist korda, aga mull on, kui teaksin temast nii palju nagu iseenesest."

„Kui palju on seda?" pilkas noormees edasi.

Asta ei vastanud. Jutule tekkis vahe, mille lõpetas Leht.

„Ja te arvate, et meri on harilik nähtus ilmas?"

„Tema juurde on kõikidel tee lahti".

„Ma kardan, et teile harilikkuse mõiste ei ole küllalt selge."

„Mull on ometi asjade hindamise õigus," vastas neiu teravalt.

„Teid igatahes ei valiks mina ühesse hindamise kommisjoni," vastas noormees pool tõsiselt, pool naljaga.

„Ons teil kartuseks põhjust?" pilkas Asta.

Leht ei vastanud seekord. Neiu vaatas temale otsa ja lõi peaaegu ehmatades silmad maha. Kui tema kaaslane oleks olnud kuju, siis oleks ta seda vaadelnud tundide kaupa, nii ilus oli ta. Elavana inimesena jäi ta aga neiule võõraks. Võõraks vahest õieti küll mitte, aga ometi kaugemaks, saladuslisemaks. See kaugus ja saladuslikkus tõmbas teda aga jällegi nooremehele lähemale. Neiu aimas nagu, et valmineb kolmas järg tema eludraamile. Igatahes ei olnud tal nõu, selle eest astuda kõrvale.

* * *

Leht oli üksi rannal. Ta oli jällegi tõsine, vaatas aga aegajalt rahutult enese ümber.

„Kas tema kaaslane jäi ära?"

Ta püüdis omi mõtteid koondada, ei suutnud aga. Asta kuju vilkus kõiksugu teisenditena tema vaimusilmis ja sundis teda vaatlemiseks. Ja Leht vaatles.

„Kes ta oli?"

„Mõne rikka kodanlase tütar igatahes," vastas ta iseoma küsimusele. „Juba riiete ja selle kindla ülesastumise järele otsustades, mis alati on materiaalse julgeolekuga ühenduses. Aga mis oli pannud teda mõtlema? Ja mitte ainult mõtlema, ka nõudma? Ja jällegi mitte ainult teistelt, vaid nähtavasti iseeneselt."

Leht vaatas mere poole, kuna tema pääs Asta üksikuist sõnust põimus kokku müsterium.

„Meri jätke minu päralt," oli tema öelnud.

„Mere päralt olema" tähendab võitlust. Mis oli see, mille eest võitles Asta? Oli see midagi enam kui ainult hää partii? Või oli neiu lugenud filosoofilist raamatut, mille sisu ladus pähe ja muud midagi. Tema, Leht, tundis juba neid mammatütrekesi, neid nukukesi, kes imbuvad välja mesimagusat ka valus, millest nad osavasti korrutavad võrku kosilaste püüdmiseks. Kellele siidi, kellele takku, kellele villa, kellele traati — kodanlisel preilil on peen haistmise tunne kohase materjaali väljavalikuks. Tema, Leht, tundis seda, pidi tundma, oli tema ju pärit sellestsamast perest. Tema saaks aru Astast, kui ta kümmekord katsuks katta kinni oma labasust filosoofilise mantliga ja ütleks temale esimesel juhtumisel oma arvamise."

Noormees oli juba äritatud.

„Miks ei tulnud Asta? Kas kardab jalutada üksi rannal meesterahvaga? Võiks vahest sattuda kohvitädide sõelumise alla! Vaenekene?"

Leht vaatas teravalt ruttu läheneva kogu poole ja tegi rahuloldava näo: See oli Asta.

* * *

Raske on otsustada, kumbal noorist inimesist oli huvitus teise vastu suurem, Lehel või Astal. Ometi läksid need huvitused juba algusest saadik põhjusmõtteliselt lahku. Leht püüdis kõigepäält leida uues tutvuses seda, mille üle jällegi kord oleks võinud pilgata ja naerda. Muidugi oleks võinud süda tuksuda selle uures kiiremini ja kütta soojemaks seda peenikest preilit. —

Astal aga ei olnud niisuguseid mõtteid, mis on keeldud. Temalgi oli siht, mille poole ta püüdis: mehe otsimine. Kas ta lähenes sellele sihile, oli teadmata. Oli ju veel aega lõpuotsuste tegemiseks. Ometi tuli temale ette, nagu oleks see aeg käes, kui Leht surus tervituseks tema kätt. Nooremehe sügav looritud hääl, sulav mahedus liigutusis, mõttetöö selge pitsar kulmul ja meisterlik lihtne vaba ülesastumine — mis ime, kui kõige selle ees Asta lõi jällegi silmad maha. Ta tundis ärkavat südametunnistust.

„Kas oli temal õigus sirutada välja kätt selle looduse ülema meistritöö järele? Kuis näeks tema, kahvatand väike naisterahvas, selle Apollo kõrval välja?“ Ei tea, kas noormees luges oma kaaslase mõtteid — ta näole sähvatas irooniline, peaaegu võidurõõmus ilne. Silmapilkliselt, pani tema käima kerge konversatsjooni ja püüdis kiskuda kaasa Astat. Nagu mängul libises tema ühest teisse, ilma et kuskil peata tõsiselt. Ta küsis Verhaereni luule üle neiu otsust, puudutus Vagneri muusikat, kirjeldas Berlini Natsionalgallerii pilta ja arvustas Eesti naislauljate ülesastumist, mööda minnes Vene lehtede sõnumeid riivates. Asta püüdis temale minna esialgselt järele, jäi aga lõpu poole vaikseks päältkuulajaks.

„Mis see nüüd jällegi on?“ küsis ta iseeneselt. „Apollo saab Hermesiks — kas ta minule pakub välja kõige selle kirju kauba?“

Leht oli aga leidnud uue aine: moodsad supeluskohad. Asta ei võinud ütelda, et oli labane kaaslase jutt. Ainult ühelhaaval oli seda kõike palju. Neiul käis pää ringi. Tal oli tundmus, kui oleks pakutud temale kõiksugu kallid asju, mis tal tarvis ei olnud. Eila sai räägitud palju ja elavalt. Täna oleks olnud kena, mõni silmapilk üks teise juures kuulata avaldatud mõtete

järelekaja. Ta oleks oma kaaslast peaaegu keelnud rääkimast, nii väga tüütas teda viimse kõne küllus. Kuid Leht nägi välja vaimustuna omast asjast — ta harutas sel silmapilgul siidiussikasvatust Kaukasias.

„Herra Leht," rääkis nüüd ometi Asta vahele, „teist saaks hää instruktor."

Nüüd vaatas Leht seltsilisele näkku.

„Mitte põrmugi aukartust, veel vähem alandlikku imestust! Ma olen vist kukkunud sisse."

Leht näris vihaselt huult, ütles aga päält näha rahulikult, et tal kord olnud nõu, instruktoriks hakata, aga ei olla suutnud seda viia läbi. Vaimline hüpe, mis tal selleks tuleks teha, olla liig suur tema jaoks. Vähemalt praegu. Mis tooks tulevik, ei võivat tema muidugi mitte näha ette.

„Kas teie siis olete veel kahe vahel elukutse valimises?" küsis imestades Asta.

„Meesterahvas on küll olemas ainult elukutse pärast," pilkas Leht.

„Aga millegagi peab ometi vabandama olemasolemise?"

„Millega vabandate teie oma olemasolemise, aulik preili?"

„Ma loodan saada mehele."

„Ja muidugi sellele, kellel on nõnda nimetud elukutse, sellega ühes hää sissetulek, ülepää kõik, mis naisele annab võimaluse end nuumata rasvaseks ja siis uhkustada oma rasvaga", vastas Leht äritatud häälel, mille tema sundis asjata kõlama äksluiselt.

„Ma mõtlen seda vähe teisiti," lausus Asta tasa.

„Tean teie mõtteid. Tunnen neid kodanlisi paleusi".

„Ei ole paremaid."

„Siis vaadake ometi, kuidas elab ilm."

„On väga hale kõik, mis näen."

„Teie ei taha näha midagi."

„Ei ole näha midagi."

„Siis lugege!"

„Ma loen.

„Mida?"

„Kas pean laduma välja mõnda kaupa?"

Noormees sai aru, kuhu sihtis Asta ja vaikis. Neiu vaikis ka.

„Apollo! Mu Apollo!" kahetses tema iseeneses.

„Mis te mõtlete praegu?" küsis ta äkki, end pöördes täielt nooremehe poole.

„Ma mõtlen, et naisterahvas jääb mõistatuseks".

„Ometi mitte kodanline naisterahvas", naeris Asta.

„Nimelt kodanline," lausus pahaselt Leht. „Teda ei saa tabada kuidagi."

„Kui kodanline seisus iseenesest kaitseb päälekäimise eest, siis tahan mina seda kiita taevani," ütles Asta lühikese vaikuse järele tõsiselt.

„Kodanlus! Tont võtku kodanlust! Elagu proletariaat!"

Asta raputas pääd.

„Mis proletariaadi võitlusele sunnib tundma kaasa, on just selle suured üleüldised sihid. Proletariaati proletariaadi pärast ei ole".

„Teist saaks hää külaprohvet", ironiseeris Leht.

„Kas me selleks tegime tutvust, et üksteisele juhatada kätte teed?"

„Vabandage! ma unustasin ära, et teil on tee käes: te lähete mehele."

„Kui mees leidub, ja. Ma olen ju ainult harilik naisterahvas."

„Ja mina? Kuhu lähen mina?"

Kõik pilge, kõik viha oli kadunud nooremehe häälest. Sääl helises läbi tagasihoitud valu, mis pani värisema neiu hinge. Tekkis pikk vaikus, mida ei seganud kumbki. Neiu vaatas enese ette maha ja ei julgenud tõsta pilku kaaslase poole, nagu aimates, et selles sündis inetu ime. Tõepoolest muutus endine sirge poiss peaaegu selle karrikatuuriks. Tema pää oli norus ja kogu keha kokku langenud. Nagu varjates pisaraid, hoidis ta käed silmade ees.

„Mis see nüüd on?" küsis eneselt Asta. „Kas ta teeb kometit või kannatab ta tõesti?"

Veel enam vajus noorelmehel pää norgu, veel enam keha kokku ja neiu ei teadnud ikka veel, mis ta pidi arvama sellest muudatusest. Ta mõtles järele, kas ta vahest ei puudunud valust kohta, aga ei leidnud oma ütlustest midagi haavavat. Ennem võis arvata, et noormees elas läbi ühe neis momentest, kus tõepoolest kõige kergem, kõige lihtsam oleks olnud vajuda ikka sügavamale maa põhja, et mitte näha ega tunda iseennast.

„Pidi ta minema appi?"

Asta viivitas, võttis aga kinni äkki kaaslase käest ja tõmbas ta enesega kaasa.

„Mis te teete minuga?" küsis Leht segaselt.

„On siis tarvis, et ma teen midagi?"

„Ma unustasin end ära," püüdis ta siis vabandada.

„Miks te vabandate?"

„Te nägite mind nõrgal silmapilgul."

„Kas see siis on ülekohus?"

„Peaks olema enam jõudu."

„Maskeerimiseks või?"

„Te olete minule liig võõras, et olla avalik teiega."

„Silmapilgud teevad sõpru ja vaenlasi."

Leht ei vastanud selle pääle. Ta pilk riivas Asta nägu, mis ilmutas energiat ja julgust.

„Kas teid huvitaks minu elulugu?" küsis ta siis.

„Ja," lausus Asta lihtsalt.

„Siin ta on."

Leht võttis kuvääri taskust ja ulatas kaaslasele, kes selle võttis vastu niisama sõnalausumata. Edasi ei rääkinud kumbki enam. Ühel oli see iseäraline rõhutud tundmus, mis siis on inimesel, kui ta annab otsustada oma saatuse teise kätte. Teine omalt poolt hakkas aga nagu kahtlema, kas just tema oli see kutsutud ja valitud kohtumõistja, keda vahest küsiti. Tagasi astumiseks oli aga liig hilja. —

„Ja mistarvis? Vahest leidus midagi Lehe eluloos, millel oleks väärtust tema, Asta, jaoks. Ja kui ka ei leiduks. Usaldas Leht teda, siis tahtis tema võtta vastu tänuga selle usalduse ja vähemalt hoida jalul sõbralise läbikäimise, kui ei olnud võimalik

punuda tõsisemaid sidemeid. Selles mõttes ei olnudki tema kohtumõistja misjon nii saatuslik, nagu see näitas esimesel silmapilgul ja Asta hingas kergemini. Lahkudes võis ta siis rõõmsal häälel hüüda järele Lehele: „Hüvästi!"

Noormees tõstis ainult tummalt kübarat.

* * *

Lehe elulugu.

Ilutses leht lopsakal puul. Oli päikest ja vilu, oli õhku, oli niiskust. Leht võis edeneda. Ja edenes.

* * *

Ühel hommikul lõigati leht puu küljest ja pandi raamatu vahele. Lehel hakkas kitsas. Ja pime oli. Ta igatses päikselise ilma ja vabaduse järele. Leht läkski oma ihade maale tagasi. Teel tõusis aga määratu torm ja purustas temal kõik elusooned. Leht närtsis — ta ei suutnud eneses enam luua uut elu ja otsib nüüd omale hauda. —

Asta luges, luges ja luges uuesti. Väike allegooria näis ju küll peegeldavat nooremehe tänast meeleolu jalutuskäigu lõpu pool, aga millist tähendust sellele anda, ei olnud Astale ikka veel selge. Et aga see mõistujutt oleks õhutanud neiu huvitust nooremehe vastu, ei või tõendada, kui ta seda just ka ei kahandanud. Igatahes ei olnud Astal sel ööl und.

* * *

Sel ööl ei olnud ka Lehel und. Et Asta avaldas temasse täna sügava mõju, see oli kindel. Milles aga seisis see mõju, sellest ei saanud ega saanud aru Leht. See algupärasus, kõiksugu üliinimiste, resp. kangelaste ajajärgul olla harilik inimene, võis ju iseenesest kiskuda kaasa. Ometi näis olevat Asta taga veel palju muud, mis noortmeest sundis kumardama instinktivliselt selle neiu ees, mis vähemalt ei lubanud tema pääle vaadata

selle hindava pilguga, millega läheneb harilikult võõras meesterahvas võõrale meeldivale naisterahvale. Astat piiras iseäralik õhkkond, mis sundis taganema noortmeest. Vähemalt niisugusena, nagu tema oli praegu. Mõni aasta tagasi, siis, kui üleleekisid noorest soost puhastavalt ja vabastavalt suured ideed ja paremate inimeste laste hinge elu koondus kõrgete paleuste ümber, ka tema, Lehe, hinge elu, siis ei oleks tema end Astale vahest tundnud võõrana. Nüüd oli aga kõik teisiti. Elu oli läinud teistesse rööbastesse, mis teda heitsid välja. Endiste agitatorite ja propagandistide töö, sellega tema, Lehe töö, oli läinud ajalehtede, raamatute ja suuremalt jaolt riigivolikogu ja lõpuks proletariaadi enese kätte. Professionlist põrandaalust tööd ei olnud enam, sellega aga väga paljudele, ka Lehele, enam midagi. Aastate kaupa harjudes liikuma vabaduse ja vangipõlve, isegi elu ja surma vahel, ei suutnud tema kohaneda rahulistele oludele. Ta oli õigusteaduse üliõpilane, aga kui ta mõtles kord hakata ajama kohtu asju, tuli hirm pääle. Ta õppis ja luges palju, aga ühelegi teadusele ei toonud ta vastu nii palju huvitust, et jääda eluks ajaks selle tunnistajaks. Teadus kui niisugune oleks temale meeldinud küll, aga teadust leiva mõttes pidas ta mustaks tööks, millega ei oleks suutnud harjuda tema organismus. Seni elas ta vanemate pärandusest, aga teda ei huvitanud sugugi, mis saaks, kui kõik oleks lõpnud. Kui midagi muud, siis oleks tükike nööri või mõni tuleriist ometi veel tema päralt. Ja kui temal, Lehel, oli midagi teha, siis küll ainult valmida selle nööri või tuleriista jaoks. Kuni senini teadnud ta enese ees midagi paremat. Ometi oli kõige selle juures olnud hää, end kuidagi panna maksma nii mees- kui naisterahvaste juures. Harilikult püüdis ta imponeerida oma suure teadmisvaraga. Kui see ei tõmbanud, oli temal ikka veel oma suur õnnetu saatus panna vaekaussi, mis ometi mahakaalus kõik teised raskused. Kui ta eila oma piltlise elukirjelduse andis Asta kätte ja selle juure tegi kohase näo, uskus ta ise küll, et läheks läbi siin tema süsteem. Praegu aga, kus ta vaimusilmal oli vaba perspektiiv, ei olnud tal enam eilast usku. Asta süda oli liig terve, et hakata kinni millestki haiglasest. Ta naeraks ainult ja läheks

oma teed. Ja kui ta ei naeraks — tema, Lehe, juure ei jääks see neiu ometi mitte peatama. —

Ja, kui tema, Leht, end saaks muuta! Kui ta tervet elu saaks alustada otsast pääle!

Leht katsus mõtelda, katsus kujutada ette oma tulevikku ametnikuna, perekonna isana, aga kõigil piltel, mis ta tegi enesest, läksid värvid segamini. Ei saanud temast ei üht ega teist. Hulgus vahest, kui ei oska surra õigel ajal. See oli selge.

Ja ometi tahtis Asta just selles elus, mille ees tema, Leht, tundis hirmu, otsida ja leida eluõnne. Kui see Asta aga värskendaks tema närtsinud elusooni, nagu vesi murtud lille?

Ja Leht kujutas ette end Asta kõrval, aga tema süda ei suutnud lüüa tuksuma soojemini. Oli, nagu võtaks see viimne enesesse küll verd, ei suudaks seda aga väljatõugata. Oli kahju, otsata kahju, aga kõik kahetsus ei aidanud. Lehele tulid viljapuud meelde, mis petis kevade tuul meelitas liig vara õitele. Esimesel hallaööl sureb nende ilu ja nii peab ka tema, Leht, kandma oma varajase õitseaja suurt karistust. Kui ta oleks valminud inimesena sattunud uuemate vaimliste vooludesse, siis vahest oleks olnud elus üks tragöödia vähem.—

Ja imelik! Kui Leht oma mõtete ringkäigul jõudis ikka jälle ühele ja samale otsusele, tundis ta end rahustatuna. Temal oli nagu hää, tõendada iseenesele uuesti, et tema päralt ei ole enam midagi, —

Niiviisi oli siis Lehe tuleviku küsimus ära otsustatud.

Kuidas aga nüüd viia läbi seda otsust praktilises elus ülepää ja praeguses vahekorras Astaga iseäraldi? Pidi ta end hoidma kõrvale või asjadel laskma minna oma loomulist käiku? Esimene teguviis oleks ju olnud effektilisem, kuna aga ka teisel ei puudunud värvid. Ta ei olnud ju veel päris külm? Päälegi oleks hää, kuidagi kergemini saada üle mõnel silmapilgul lootuseta tuleviku mõtetest. Nii siis: ta läheb rannale.

* * *

Asta ei jõudnud täna kuidagi lugeda tunne jalutamise ajani. Neid oli korraga nii palju ja üks venis teisest ikka pikemaks. Kui ta siis tuntud teed käis, kandsid teda jalad nagu iseenesest.

Miks tooks küll tänane päev? Kas saaksid seotud kahe elukanga sõlmed või lööks tuul kõik otsad laiali ja kangad nendega ühes?

Asta pani käe südamele, et seda rahustada, aga asjata. Ka Leht oli äritatud, kui ta teretas tulejat. Mõlemad noored inimesed seisid mõne minuti tummalt üksteise kõrval, kuni viimaks end leidis esimesena Asta.

„Teie eilne kiri on stiililiselt ju ilus," algas ta pool tõsiselt, pool naljaga, aga sisu on tal nõrk. Mina vähemalt panen enam rõhku viimse kui esimese pääle."

„Mul ei ole siis loota midagi," mõtles Leht ja sammus selle juures vaikselt edasi.

„Miks te ei ütle midagi?" küsis Asta.

Leht kõhatas.

„Peab juba leppima", ütles ta siis.

„Nii lepin ma kiviga", vastas Asta kindlasti.

„Teil on siis kivi vastu enam kaastundmust kui minu vastu," heitis Leht Astale ette.

„Ons teil tarvis minu kaastundmust? Teie ei ole ometi sant ega õnnetu!"

„On kõiksugu sante, on kõiksugu õnnetuid."

„Rääkige selgemini!" nõudis Asta.

„Meie hinged räägivad isesugust keelt. Nad ei saaks aru üksteise sõnadest."

„On inimesi, kes oskavad võõrast keelt paremini või vähemalt sama hästi nagu iseoma," vastas Asta. „Ja," lisas ta juurde, tasamini, „mina tahaksin küll õppida tundma teie keelt."

„Kas te arvate, et mina ei taha saada rikkamaks?" küsis Leht.

„Mis keelab teid küsimast rikkuste järele" küsis Asta vastu.

„Elu raudsed seadused, mis määravad kadumisele jõuetud."

„Te teete praegu nalja!" hüüdis Asta pea vihaselt.

„Ei," ütles Leht. Ta suu avanes veel, et järele saata sellele

lühikesele sõnale teist, aga läks ometi kinni tagasi. „Siis oleme näinud üksteist viimast korda".

Neiu pööris ümber ja läks. Leht tegi temale mehanliselt mõned sammud järele, jäi aga pea seisma.

Kuhu ta õieti läks?

Lennukiirelt käisid läbi veel kord tema päästs öised mõtted ja jõudsid jällegi öisile otsusile.

„Las minna! See oli parem nii."

IV.

Leht kadus jäljeta ja Asta ei küsinud enam tema järele. Ei mõtelnudki enam tema pääle. Kunagi lehe saatus — ja, aga veel ikka oli Asta rannal. Meri näis teda olevat kõitnud. Või kõitis teda midagi muud? Ei tea. Küll tean aga, et neiu tegi uusi tutvusi ja vahest huvitavaid. Sääl oli näituseks ülemkooliõpetaja Ebbes ja tema lahutamata sõber, ajakirjanik Muide. Kumba poole kaldus neiu sügavam sümpaatia, seda ei saanud ta enesele praegu veel seletada. Vahest ei nõudnudki tema iseeneselt selle kohta seletust. Ebbes ja Muide olid mõlemad sirged prisked poisid, elasid ühes ja käisid alati koos, nii et Asta ei puutunud kokku ühega ilma teiseta. Kui see siiski juhtus kogemata, siis püüdis nii hästi üks kui teine võita neiu poolehoidmist, kuna nad üheskoos Asta seltsis näitasid üles tagasihoidlikku olekut. Viimast asjalugu pani Asta küll tähele, kuid ignoreeris seda täiesti ja püüdis noortemeeste vargsetele püüetle vastata võimalikult süüta näoga. Ometi tõmbas teda mõlemate poole, millest ta ei saanud aru, seda pidades tundmuste vassinguks. Tal oli isegi nõu, lõpetada läbikäimist noortemeestega — vähemalt ajutiseks, et jõuda selgusele iseenese üle, kuid iseenesest tuli pööre. Muide pidi nimelt sõitma ära, kuna Ebbes ütles olevat enesel veel aega küllalt. Nii jäid nad siis kahekesi.

* * *

Ülemkooliõpetaja Ebbes oli umbes 30 aastane meeldiva välimusega inimene. Pääle selle oli tema tuntud oma laitmata eluviisi poolest. Niisama laituseta oli tema ülesastumine ja, nagu räägiti, tema lugemise, resp. teadmise tagavara. Kõigist tema laituseta omadusist paistis küll kõige enam silma tema tõsidus, vähemalt tõsine nägu iga juhtumise jaoks. Jsegi kõige lõbusamas seltskonnas tundis tema end kohustud kandma seda nägu. Viimne asjalugu oligi vahest põhjuseks, miks ta Astale võrdlemisi paljude tutatavate seas paistis tähelepandavana. Tahtmata tõusis uudishimu küsida selle pitseri järele, mis oli surunud Ebbesi näole iseloomulise sügavtõsise ilme. Küll algatas teinekord aimdus, nagu oleks see tõsidus mask, mis pidi moonutama vahest päris harilikku inimest, aga ta ei saanud sel puhul aru, milleks oli seda tarvis. Ennem oli juba võimalik, et rõhusid noortmeest rasked elumured või oli tabanud teda mõni väärdmata saatuslöök. Asta loomus oli selge ja jäi selleks. Nagu harilikult võib panna tähele, on avalikkus võim, mis kõige kunstlikumad värvid paneb kahvatama. Ilma et Ebbes oleks pannud tähele, hakkas paistma välja tema kareda katte tagant päris lõbus ja lihtne inimene. Vähemalt veel praegu, kus ta seda ei märganud ise. Asta sulava maheduse, ühtlaisi aga loomulise tõsiduse ees ei püsinud laenatud mask. Tahes ehk tahtmata puges selle tagant välja elurõõmus elujulge looduslaps. Ebbes naeris isegi, mida enne keegi ei olnud näinud.

Kes naerab siis nüüd! Sel puhul võib nii tõsiduse kui mehisuse üle hakata kahtlema. Ometi oli nii üks kui teine suur koorem, mille kandmiseks kulus ära terve elu. Vähemalt Ebbesi elu. Juba ennem oli nii mõnigi silmapilk, kus oleks olnud hää eemale lükata seda koormat, aga tal oli ikka läinud korda kaitsta end kiusatuse eest. Iga isikliku eluavalduse oli tema surunud rinda tagasi, iga naerujume neelanud alla, iga vallatuse juba sündimisel surmanud — ta tahtis olla tõsine inimene ja oli seda seni olnud. Sama oli lugu mehisusega. Loomu polest arg, oli tema siiski alati teiste seas esimene, kes vaatas vastu hädaohtlikule momendile rahuliselt. Ja kui temas värises iga veretilk kas või surmahirmus, hoidis ta ometi pingul kogu

energia, et mitte näole lasta ilmuda omi tundmusi. Vähemalt tunnistajate ees. Mehisus ei olnud ju mäng, mida võib lõpetada ja uuesti alustada, kui on selleks tuju.

Asta ei teadnud aimata, millist tragöödiat ta oma nüüd pea alatisele seltsilisele valmistas. Ta tundis rõõmu rõõmsa inimesega viibida ja arvas tõepoolest, et Ebbesi murepilved on kadunud igaveseks ajaks. Vaevalt võib enesele ette kujutada armsamat inimest kui oli Ebbes. lihtsana looduslapsena. Nad lugesid palju ja vaidlesid veel enam. Ei tea, kui suures südidusega Ebbes andus kunagi kirjanduslikkuile või teisile küsimusile, aga Astaga vähemalt ärkas tema üles nagu pikkast ööst ja sirutas unes tarretanuid liikmid uue ilusama hommiku paistel.

* * *

Teisel hommikul sai Asta Ebbes'ilt teate, et ta ettenägemata põhjusil peab rannalt lahkuma.

„Mis see-siis nüüd oli?"

Kus oli see tark, kes seletas?

Asta ei teadnud kedagi, kes oleks seletanud. Küll tungis end temale pääle ikka selgemini teadmine, et mehe otsimine mitte kerge ei ole. Ta oli ju küll katsunud läheneda nii mitmele, ometi ei suutnud ta sisselüüa saatusliselt.

Emb kumb: Astal ei olnud küllalt julgust või ei olnud küllalt häbematust.

Ja kõik need Antsud, Dr. Lembitid, Lehed, Ebbes'id, Muided? Mis oli neil tarrvis? Millele elasid nad? Mille poole püüdsid nad?

Ja imelist tantsu tantsisid mainitud mehed Asta hinges. Tantsisid enne ootamata hüppeid. Tantsisid sügavaid jälgi. Tantsisid edasi ja segasid kõik jäljed üksteisest läbi. —

Kindla teadmisega, et meest tarvis, oli Asta meest otsinud. Tõsise otsija ees oli aga otsitatav põgenenud. Asta vaatas enese ümber ja nägi, kuis teised seda teevad. Nägi pettust

salasepitsusi, kõiksugu teatrit. Ja lugupidamine mehe ees hakkas Astas kahanema.

„Hää küll", mõtles tema.

Ja Asta võttis kindlasti ette, teha, mis teised teevad.

* * *

Ei olnud kerge end teha traatnukuks meesterahvaste ees. Ometi ei vaadanud Asta ei tagasi, ei kõrvale. Ja seda imet! Üks abielusse astumise ettepanek tuli teise järele.

Asta naeris. Asta nuttis. Ometi ei saanud ta kuidagi ära otsustada oma saatust. Ei saanud hakata mehe naiseks, keda ta oli oma kunsti katsudes enesele võitnud. Kuskilt kaugelt kajasid ka veel imelised helinad armastusest, õnnest. Kuski kaugel veetles ka piltide vahel pilt: Antsu pilt.

Kus ta oli? Mis ta tegi?

Ka teised meeste pildid veetlesid mälestuses. Ometi tõrjus Asta neid kõiki kõrvale. Kuid kunstnik oli jäljeta kadunud. Öeldi, et olevat surma saanud sõjas.

Kui ta tuleks!

Ja meeleheitel tegi end Asta edasi traatnukuks meeste ees ja võitis uusi kosilasi. Kui igav, kui vastik see kõik oli! Ja kui kurb!

* * *

Ei olnud Astal annet õnnetuse jaoks, kuid ikka tõsisemalt nägi tema enese ees vananeva neiu saatust.

„Kuhu minna? Mis teha?"

Ja kuis Asta ka mõtles edasi tagasi, meheleminekust ei saanud tema kuidagi mööda.

Oli ju neid küllalt, neid vanu tüdrukuid, kontorites, toimetusis, supiköögis ja mujal. —

Neid oli tõesti küllalt.

* * *

Asta oli kord otsinud meest haritud naesterahva nõudmiste järele. Ta oli mõtelnud armastuse ja kokkukõla pääle. Armastusest ja kokkukõlast oli aga elus saanud teatri etendus. Tähendab: tema, Asta, päralt ei olnud ei ühte ega teist. Ja Asta tegi lõpuks otsuse, võtta meest niisugusena, nagu ta end temale annaks. Ükskõik, millisena.

Ja Asta võttis seekord kosilase vastu.

See oli hästi situeeritud haritlane, kellele oli tarvis elegantset naist, kes oleks mõistnud esitada peenelt ja osavalt seltskonnale tema varandust, tema hääd nime. Ja Astas tema end ei petnud selles mõttes. Oli küll õudne seista pruutehteis lugupeetud, aga võõra mehe kõrval. Ometi oli ka austav see teadmine, et tema päralt on see lugupeetud mees.

* * *

Vanatüdruku nimest oli Asta mööda pääsnud. Elu oli hästi, üllatavalt hästi korraldud. Tualetid, alatised võõrad, kinod, cafêd ja lõbureisid. Vahete vahel ka Vanemuine. Ometi oli Asta elus tühje kohte. Kõige päält igatses noorik laste järele, aga neid temal ei olnud. Ei olnud ja ei tulnudki.

* * *

Oli meeldinud Asta tüdrukuna, siis meeldis tema veel enam naisena. Ta nagu hüpnotiseeris mehi, kuid ta ei mõistnud seda veel mitte tarvitada oma kasuks. On olemas teatud printsiibid, millest ei saa nii ühelhaaval loobuda. Alles aegamööda läksid silmad ilmaaja olude üle lahti. Ja siis muutus palju Asta elus.

* * *

Asta mees oli sõbralik ja täis usaldust oma naise vastu. Suurt sõprust ja usaldust ta ei küsinud kunagi. Ta oli täiesti rahul oma valikuga ja ei mõtelnud edasi ega tagasi. Temale tuli loomulik ette, kui tema naise ümber keerlesid noored ini-

mesed. Teda ennast ei olnnd palju kodus. Seltskondline tegevus, elukutse, valitusasjad. —

Nii läksid päevad ilma temata mööda. Ja Astale enesele ootamata harjus tema ära ka öödega. Seda enam, et mees ei olnud toores.

* * *

Ja nii läks aasta aasta järele. Asta võttis osa seltskonna tegevusest, nimelt Naisseltsi tegevusest. Aga ta võttis sellest kõigest osa mõõdukalt, ilma kärata, nii et temale keegi ei saanud ligi.

* * *

Asta elu oli siiski lõpmata tühi. Ta nagu oleks teadnud eneseharimisest, vaimlisest edenemisest või muust tõsisest tööst, aga ta teadis seda pääliskaudselt.

„Mul on igav", ütles ta kord mehele.

„Sinul?" imestas mees.

„Miks mitte? Ma olen nii tüdinenud kõigest"

Mees ulatas Astale paksu raha kihi.

Asta ajas end sirgeks ja pigistas huuled kokku.

* * *

Vahepääl oli tulnud Ants tagasi. Oli tulnud tagasi kuulsusega ja selle tähtsa näoga, mis omane ainult Eesti kunstnikule. Mis aga pääasi: ta tuli tagasi elumehena. Astat nähes, murdis ta käed rusikasse. Tuli meelde, mis oli olnud nende vahel.

Kes oli süüdi?

Saatus —

Kui aga Asta soojalt tulija kätt surus, angus viha mehe rinnas. Angus viha ja ärkas armastus.

* * *

Saatus. Kui oleks Asta kannatanud, siis oleks tema, Ants jäänud peatama. Aga Asta meheleminek oli temalt võtnud usu naisesse juba selle usu sündimisel. Ja nii oli siis tulnud libisemine mäest alla. Sügavamale. Ikka sügavamale.

Traagika.

* * *

Kui ma vaba oleksin! õhkas Asta.

„Kes seob sind!" kuuldus eneses küsimus.

Oma mehe labane loialsus ja Antsu uhke ülesastumine. Oma elu tühjus ja Antsu „Bohême". „Milline vahe"!

Kui saaks tagasi kõik ja otsast alata kõik!

* * *

Tagasi ei saanud aga midagi. Asta mees oleks valmis olnud kannatama kõik, aga ainult mitte skandali. Ja Asta sai aru, mis ta oli andnud ja mille eest ta seda oli andnud. Tagasi ei saanud midagi. Ja siis tuli, mis pidi tulema.

* * *

Ants oli Asta salongis juba kauemat aega alaline võõras. Oli majasõber. Ta maalis pilte Asta korterist, Astast enesest. Ta maalis pilte ka Asta mehest. Ja viimne oli uhke, et kuulus kunstnik end tundis kodusena tema majas. Ei teadnud tema midagi oma naise ja noore kunstniku endisest ja praegusest vahekorrast. Naise sõpruse järele ei olnud ta pärast kui enne küsinud.

* * *

Veel olid Antsu Astat ainult hääd sõbrad. Mille pääle küll mõtlesid mõlemad, sellest ei julgenud veel kumbki kõnelda. Ometi tundus mõlemile, et ei oleks enam kaugel aeg, kus sellest ei saaks enam mööda. Merena laenetas Astale pääle armastus

ja igatsus kooselu järele armastud inimesega. Oma mehe läbi tundis ta end ainult määrituna ja purustuna. Ometi ei saanud tema ütelda sellele mehele, mis ta temale oleks tahtnud ütelda.

Teater. Veel enam: Kurbloolus.

Ja ta oli ise süüdi: Teatriga oli ta mehe võitnud. Teatriga pidi ta siis nüüd elama selle mehega. Kus oli pääsmine?

* * *

Pääsmine?

Asta kirjutas omale mehele kirja, milles ta end lahti palus. Seda kirja näitas ta Antsule. Ants võttis tiku ja süüdas kirja põlema.

„Mis sa teed?" palus Asta.

„Ma põletan seltskonna moraali. Sina ei saa omast mehest lahti ja mina ei võtta naist. Küll võtan ma sind."

Vahest, kui sa oleks ootnud," lisas ta tasa juurde.

Asta langes kokku. Ei olnud pääsmist lõpulist. Oli ainult valik kahe pahe vahel. Ja kui Asta tundis enese pääl Antsul julgeid suudlusi, siis teadis tema, et ka enam ei olnud valikut.

* * *

Ja pärast kui enne esitas Asta oma mehe hääd nime ja rikkust seltskonnas. Omale mehele tal ei olnud enam põhjust kaebada igavuse üle. Ainult raha tarvitas ta enam kui harilikult ju oma välimuse eest kandis tema enam hoolt. Mees oli selle kõigega nõus. Veel enam: Tal oli häämeel, et tema naine näitas end rahuldatuna. Asta ise oskas aga hästi katta tiheda looriga oma elu kinni. Ükski jutt ei läinud tema üle ringi. Kõik oli kõige paremas korras. Ilma irooniata võis ütelda siis õrnal silmapilgul Ants Astale: Moodne daam.

Lõpp.

Enni

See oli siis, kui veel ei olnud ilmasõda ja kui sai ja suhkur ei kuulunud kättesaamata unistuste hulka. —

Kohvilaud oli kaetud ja traditsjooniline kringel auras mandli ja safrani lehke tuppa. Oli majatütre sünnipäev.

Kõlistadi.

Lilled ja väike kiri.

Sünnilaps vaatles saadetust ja ohkas.

„Mitte see".

„Kust see on?" päris ema teisest toast.

„Ei tea", vastas Enni lühidalt.

Ja kõlistadi veel. Ja toodi veel lillesid. Aga kõik ei olnud mitte see.

Enni oli rahutu.

Tuli võõraid. Juba oli kaunis hulk neid ümmarguse laua ümber. Kohvi oli juba lõpetud, aga Enni oli ikka veel ärevil.

„Ei olnud mitte see".

Ja kui võõrad läksid, pühkis Enni salaja ninarätikuga üle silmade.

Muide ei tulnud siis. Ja lubas ometi tema sünnipäeva meeles pidada.

* * *

Enni oli pärit linna väikekodanlusest. Isa juba ammugi surnud. Ema õmbleja. Enni ise aga pangaametnik. Kasvatusolud rasked ja hariduskäik võimaldud ainult raudse energia läbi nii ema kui tütre enese poolt. Enni oli aga ilus ja sellena juba varakult hellitud meeste poolt. Tema tuba ei saanud kunagi lilledest tühjaks suvel kui talvel. Tähelepanemine või lugupidamine teeb harilikult väiksist oludest välja läinuid inimesi kapriislisteks, upsakateks. Ja Ennis nimelt oli palju seda väikse inimese kapriislikkust ja upsakust. Siiski oli Ennil ka väärtusi. Väga, väga suuri väärtusi.

* *
*

Enni armastas noort ajakirjanikku Muidet. Mitte sellepärast, et viimne oleks olnud tähelpanelisem kui teised. Oh ei. Tähelepanelik Muide ülepea ei olnud. Ei Ennile, ega kellegile teisele. Muide oli ennem juba hoolimata, isegi karm. Vahest siduski Ennit see hoolimatus, see karmus. Mõnikord tuli ta tihti õhtuti neiu poole. Viimne aeg ei näidanud ta end jällegi. Isegi Enni sünnipäeval ei pidanud ta teda meeles. Ja Muide teadis ometi. Enni kannatas lõpmata kõiksugu mõtete all.

Ja ikka veel ei tulnud Muide. Ei näinud teda Enni ka mitte uulitsal ja viimsel kontserdil Vanemuises puudus tema.

Mis see kõik nüüd tähendas?

Ema nägi tütre südame valu ja püüdis teda juhatada teisale.

„Ära mõtle tühja pääle! Mis tal sinule ikkagi on pakkuda? Täna on koht ja homme ei ole. Ole parem direktorile hää. Saad siis ometi elama hakata. Arvad, et jõuad eluaeg tööd teha!"

Kuis oli õigus emal!

Siiski!

Enni armastas Muidet, tundes, et kui mitte Muide, siis ükskõik, mis! Kas või tänav!

* *
*

Päevadest sai nädal, nädalast kuu, aga Muide ei tulnud. Enni arvas juba, et noormees teda on unustanud. Sellepärast hakkas tema end näitama hoolega linna avalikkuil kohtil. Siiski kulus ära mõni hää aeg, enne kui ta silmas otsitavat kord teatris, kes teda viisakalt teretas, et ruttu teha minekut. Keegi neiu oli teda käekõrvale võtnud ja näis temale miski salajat seletama. Teravama vaatlemise järele tundis Enni Muide õe ära, keda tema oli näinud juba ennemini venna seltsis. Neiu arvas, et Muide teisel vaheajal teda otsib üles, aga noormees oli teda nähtavasti unustanud ära. Küll oli temal aga alati naisterahvaid ümber, kuna õde tal isegi istudes näis rippuvat küljes. Enni pani aga lõpus tähele, et vend jättis õe kellegi tuttava hoolde, kuna tema ise lähenes Ennile, temale kätte muretses riideid ja end pakkudes saatjaks. Vähe külmalt tänas neiu, võttis aga pakkumise siiski vastu. Teel vabandas end Muide, et tal ei olevat olnud võimalik senini minna Enni poole, kuna tema selle viibimise all olla kannatanud. Ennil oli tundmus, nagu oleks Muide üks neist inimestest, kelle üle peab imestama alati, kui kord oled hakanud pääle, sellepärast arvas ta paremaks juba alguses kõige vastu jääda külmaks, mis peaks tulema Muide poolt. Nagu Muide praegusel silmapilgul oli, vähe erutav, elav, lihtne, terve, elurõõmus, labased näojooned vaimuka ilmega kaetud, oli ta otsata armas Ennile. Millised tundmused olid aga nooremehe rinnas tema vastu, seda ei teadnud ta nüüd enam, sest samasugusena, nagu temaga, oli näinud Enni teda täna ka teiste naisterahvastega.

* * *

Neiu üle oli tulnud rahutus, millest ta ei saanud jagu. Ja mida sagedamini käis Muide viimne aeg tema pool, seda suuremaks läks tema rahutus. Noormees oli viisakas, tähelepanelik, isegi õrn läbikäimises, jäi aga temast meelega ikkagi kaugele. Teatris, kontserdis või mujal kokkusaades oli tema harilikult väga tagasihoidlik või jällegi ülearu päälekäiv Enni seltsis. Ta ei saanud nagu kätte võõraste ees tasakaalu neiuga. Nüüd oli Enni ka juba tundma õppinud tema õde, kapriislikku, aga elavat ja ande-

rikkast gymnasiumi kasvandikku, kes vennale nähtavasti oli väga armas. Selle plikakesega oskas Enni pea õigesse vahekorda kukkuda. See oli puhas õilmekene puhkemas pungas, vahest haruldaselt puhas 20. aastasaja nooresoo kohta. Küll tuli teine kord lapsik upsakus ilmsiks tema juures, aga Enni seletas seda suure armastusega venna vastu, kelle üle tema armukadedalt näis valvama. Tõsine olek ja peen takt Enni poolt võitis väikese neiukese pea ära ja mõlemad said häädeks kaaslasteks, hoolimata vanaduse vahest. Sellest küljest oli siis kõik korras, aga mida sõbralisemaks muutus Enni vastu õde, seda külmemaks, pea vaenuliseks aga vend. Oli kui oleks temas kogunud terve maailma kihvt kokku, mida tema jagas nüüd Ennile välja helde käega. Selle juures ei hoidnud tema aga sugugi mitte neiust eemale, vaid käis ikka sagedamini tema poole. Ometi tuli ette, et kõige karedamail silmapilkel temast käis läbi päikseline säde, mis neius lõi lõkkele tulist kuma. Need sädemed, seda ilusamad, mida nad olid harvemad, saidki kütketeks mõlemate noorte inimeste vahel. Küll tundis Enni, et ta seisis tulepurtskaval mäel, mis teda ähvardas hävitada iga silmapilk, aga ta ei läinud mitte kõrvale, vaid jäi vahvasti ootama, millist käsku temale saaks andma saatus. Kogu tema organismus oli helevil. Nagu ta heitis õhtul voodisse, tõusis tema hommikul jälle üles, ilma et silm oleks saanud suikuda. Mitte ainult tema hing, vaid terve ilm näis olevat küsimisi täis, mille pääle otsis iga ergukena temas vastust. Ometi oli aga tema hing ja kõik maailm ainult Muidest täis, kelle läbipaistmata olevus tema ees kerkis üles pilvedeni ulatava müürina. Emb kumb: ta lõhkus seda müüri ja purunes, või ta taganes. Kui üks oli hädaohtlik, siis oli teine jällegi väiklane, häbistav, seda enam, et teda seljataga ei ootanud miski.

„Töö ?"

See ei olnud mitte elu sisu, see panga ametniku töö. See oli ainult abinõu elamiseks. Muud midagi.

* * *

Enni lõhkus müüri, aga see ei langenud mitte. Kõige tõsisemad katsed, Muide hinge sisse tungida, jäid ilma tagajärjeta. Oli momente, kus neiu end arvas olevat sihil, kuna järgmised teda jällegi tõukasid sellest määratu kaugele ära. Muidele näis tegevat suurt lõbu, end peita neiu teravate silmade eest. Ei olnud aga ka võimalik tungida nooremehe seesmisesse elusse juba sellepärast, et ta ei tunnistanud maksvaks sugudevahelist sõprust. Nende samade mõtete alatine kordamine Muide poolt oligi pääasjalikult, mis neiut kihutas temalt otsida, õigemine nõuda just sõprust, avalikkust. Et noortmeest julgustada, selleks tegi tema esimesena viimse ees oma hinge lahti ja kartes, et ta vahest midagi jätab ilmutamata või kipub lasta paistma võõra värviga, püüdis end teha mustemaks, inetumaks, kui ta kunagi olnud või oli. Muidugi mängis kaasa Enni loomulik tung otsekohesuse järele, mis aga liialdatud kujul teatavasti karrikatuurliseks saab. Esimesi niisuguseid väljakutsumise katseid pidas Muide naljaks, võib olla lihtsalt tujuks ja lõbustas end nähtavasti nendega. Kui nad aga ikka kordusid, hakkas mees ometi mõtlema.

„Kas püüdis Enni anda mõista, et tema, Muide, taganeks?"

Noormees pidi aga sellele oma küsimisele eitavalt vastama. Hoolimata iseenese moonutamisest oli Enni just viimsel ajal temale andnud kõiksugu poolehoidmise märke. Noormees raputas jällegi pääd ja tegi otsuseks võtta praegusel silmapilgul täiesti passiivlise seisukoha. Enni oli temale senini meeldinud. Ilus, mida Muide arvamise järele naisterahvas, vähemalt tema tulevane naine pidi olema, oli Enni. Kui Muide seda enesele pidi kordama tahtmata, siis tegi tema harilise sõjakäigu järele neiuga rahu, olgugi, et tema tormiline, ühest ekstreemist teisse kukkuv hing kaua ei püsinud paigal. Temale meeldis, et Enni mitte väiklaselt ei hakanud kinni tema iseloomu ilmutusist, vaid alati näis otsivat nende põhjusi. Enni praegune paljastamise taktika ei olnud temale aga sümpatlik. Noormees armastas võtta inimesi, asju, kogu loodust ülepää harmoonlise üksusena. Nii kehalise kui hingelise anatoomia ees tundis tema peaaegu jälkust. Ja nüüd tuli korraga meeldivale neiule mõt-

tesse end hakata veristama tema ees. Muidele ei olnud Enni meeletu operatsjoonid veel mitte vastikud, aga ta tundis selle all valu. Seda enam, et tema ei teadnud, mis see pidi tähendama. Enni poole käis tema edasi nagu ennem, muutus aga läbikäimises tõsiseks, peaaegu sentimentaalseks. Ta ei mänginud sellega kommetit. Ironiseerimine ja karrikeerimine oli teda lihtsalt tüütanud ära.

* * *

Enni oli iseenesega rahul. Muide tõsidust pidas tema iseeneses otsimiseks, usalduse valmistamiseks või jällegi sõpruse esimeseks astmeks. Niiviisi oli tema siis õigel teel. Omas vaimustuses ei pannud tema tähele, kuis mõnikord valusad jooned Muide näolt käisid üle. Ta ei pannud tähele, kuis aegajalt tõsilduse asemel viha tema silma ilmus. Martüüri kangekaelsusega püüdis tema igat ausat ilusat tundmust iseeneses kahtlustada, veel enam: eitada. Oli ju väga valus, lõigata iseoma liha sisse, aga ta pigistas hambad kinni ja valetas või luuletas iseenese pääle edasi. Sellest veel mitte küllalt, ei halastanud tema ka mitte omakste pääle, kelledest Muide koolipõlvest saadik juhtus mõnda tundma. Nagu iseeneselt tõmbas tema ka neilt iga kate maha, mille alla teinekord nii osavasti peidetakse nõrku külgi. Neiul oli korraga tundmus, nagu oleks avalikkus see võim, mille ees ei seisa ükski kui kõrge müür. Selle siis arendas ta seda võimu välja kuni viimse konsekventsini. Edasi minna ei olnud enam võimalik. Edasi ei olnud enam tarvis, sest neiu südametunnistus ütles, et nüüd on küllalt. Enni oli iseenesega tõesti rahul. Oma arusaamise järele käia oli olnud lõpmata raske. Käinud oli tema siiski. Oma kohuse saatuse ees oli tema täitnud ja see võis temale nüüd määrata tasu, mille arvas tema selle kohuse täitmise vääriliseks. Nuriseda ei tahtnud tema, milline ka see tasu saaks olema. Selle otsusega pani tema väsinud pää padja pääle ja uinus pea kahekuulise valvamise järele rahuliselt magama.

* * *

Muide meeleolu oli paha. Ta tundis õieti pea kõiki nägusamaid kodumaa neide. Talle oli nii mõnigi meeldinud, aga nii päris südamest mitte. Kõiksugu uulitsatutvustega ja mõnikord kaelamurdvate avantüüridega oli tema senini täitnud tühja kohta omas hinges, alatasa otsides selle järele, kellega tema end oleks mõelnud kahekesi edasi. Oleks õige päris kena olnud, leida Ennis otsitavat, sest see alatine kuulamine ja kaalumine kippus nagu tüütama. Nüüd tõmbas aga viimne meelevallaga kõigest kriipsu läbi, mis seda imelisem oli, et noormees tundis, kuis neiu ka teda näis otsivat. Muide pani mõlemad käed kokku selle uue naisterahvalise mõistatuse ees, mis temale esines Enniga. Kõige suurema hoolega oli viimne eneselt kõik riisunud, mis teda oli teinud ihaldavaks. Muide põrkas ehmatades tagasi inimese eest, kelle ümber ei värisenud õrn illusioonide lehk, peen maskemäng, veel peenem teiste ja enese pettus. Paljugi, mis oli inetut ja paha kellegis! Mis oli teistel sellega asja, seni kui see ei paistnud mitte välja! Muide oli õieti idealist oma hää usuga selle hää sisse, mis temale end ilmutas, oli see kus tahes. Ja midagi paha näha ei tahtnudki tema. Iseäranis mitte naisterahva juures. Ilusti riides, lõbusa iseloomuga, mõtleja, armastaja, nii nõudis ta teda. Mis tema oli veel pääle selle, ei olnud teiste asi, kui ta oskas seda varjata. Ta unustas aga ära, et ta ise kunagi ei olnud ühtlane läbikäimises, mispärast temale senini õieti ükski naisterahvas suure tuhinaga ei lähenenud. Teda peeti tujukaks, hoolimataks, olgugi et temale toodi sellegipärast enam vähem huvitust vastu, sest teda peeti targaks. On naisterahvaid, kellele viimsest omadusest täiesti küllalt on mehe juures selleks, et teda hakata austama. On olemas ju naisterahvaid, kellele austamise tundmusest küllalt on, et sellepääle ehitada õhulosse. Sellepärast sigines siis Muide ümber alati õrnemast soost liikmeid, kes teda püüdsid võrku. Sügavama huvitusega tuli esimesena Enni, millest sai väga hästi Muide ise aru ja mispärast tema ka kahetses, et neiu ei ehtinud omi tundmusi säravate asjadega, mis oleks neid teinud peene esteedi maitse kohaseks. Suur ja lai on looduse ilm, mille võtab enese alla elu. Suur ja lai on aga ka kunsti riik. Ja annab

temale elu juba tähtsa koha ülepää, siis seda enam inimene, aga mitte kui iseasjale,vaid kui elu kaunistajale, täiendajale. Ei pidanud saama aru, kus üks lõpeb ja teine alustab. Ei pidanud eraldi paistma silma ei üks ega teine. Küll pidi aga üks kui teine alatises säras koitma inimeses, nimelt naisterahvas. Muide oli kord näinud ilusat nukku ja kahetses selle juures südamest, et sellel ei olnud elu sees. Ja kõige parema tahtmisega ei saanud tema enesele naisterahvast, vähemalt mitte oma naist teisiti kujutada ette kui nukuna. Iseenesest mõista targa, hääsüdamlise, painduva iseloomuga nukuna, kes iga tema meeleolu muutustele oskaks tasahilju käia järele, kes ei imestaks sugugi kõige iseäralisemate iseloomu ilmutuste üle. Ühe sõnaga: kes oskaks oma elu tema omale otsa seadida, küsimata, kust see tuleb. Küsimata, kuhu see läheb. Otsast peale oli tema enesele Ennist häämeelega niisugust kallihinnalist nukku kujutanud ette. Iseeneses oli tema ka soovinud, et Enni end tunneks seotuna temaga. Ta oli peaegu hõisanud, kui ta nägi oma soovi täidetuna. Oma rõõmu üles näidata kartes, oli tema end esimene aeg hoidnud kõrvale, seni kui ta enesel tundis olevat jõudu alustada südamlisemat läbikäimist. Tema nagu ei saanud isegi lähedale inimesele näidata mõnda nõrka külge ja ta ei saanud lõpuni aru, kuis see Ennile võis teha lõbu. Midagi hakkas temas pragunema, mis oli hakanud ümbritsema neiu kuju tema hinges. Kuju ise nagu kahvatas. Ka Muide oli raskeis oludes üleskasvanud, hariduse eest hullupöörast võitlust igapäevase leivaga pidanud ja ei käinud ka praegu just rooside pääl. Tema hing oli nii harjunud muredega, jälkustega, et ta veel ainult neid tundis, kuna elu ilusamad avaldused temast nagu ei tunginud läbi või jallegi temast jäljeta läksid mööda. Nii mõjus temasse läbikäimises Enniga ainult viimse õnnetus, avalikkusega kutsuda välja tema usaldust, mida tal ei olnud ei teiste, ei iseenese päralt.

* * *

Muide saatis Enni koju. Esimene lumi õhkus jalgade all sädemeid, kui tõstaks neid leegitsev elutuli külma põuest kiirgama ja kaduma. Kuid kiirgama üles, tähtede maale ja kaduma kuldises särameres. Pääkohal valvasid aga tähed. Valvasid karedal talveööl kiirte koitu lumisel teel ja läkitasid temale tuliseid saadikuid viima sõnumeid. Valvasid õhetavail palgeil pikka ööd, valvasid maad, valvasid inimesi ja läkitasid jällegi tuliseid saadikuid välja valgustama, süüdama, põlema. —

Pühalik vaikus sõuab laotuses talvisel ööl. Une vaikus. Surma vaikus. Külm ei õõtsu mitte kihelema elu. Külm tarretab jäätisesse ka surma. —

„Kõik otsijad minema peavad sääl,
üle elu, see sügava mere,
kõik üksi, kõrvus Jumala hääl." —

Enni tsiteeris tuntud luuletust „Hallide laulude" kogust.

Muide ärkas nagu sügavast unest üles. Talvel oli tema pääle alati ülendav mõju. Nagu kogu loodust, nägi tema ka iseend, see on oma inetusi, valge vaiba alla kaduvat ja tal ei oleks olnud midagi selle vastu, kui nad ei oleks ilmunud kunagi enam.

„Kas te selle lauluga olete nõus?" küsis tema järsku.

„Ei, nõus mitte. Praegusel silmapilgul mõistan mina aga luuletajat."

„Kas te end tunnete üksina?"

„Täiesti", vastas Enni mõruduseta.

Neiu leplikkus saatusega riivas nagu veidi nooremehe enesearmastust.

„Ja mina?" küsis tema, neiu pilku harates.

„Kahekesi võib ka olla üksi", vastas Enni.

„Ma olen aga Teiega," lisas Muide juurde.

„Ei usu. Siiski: Küsige tähelt järele . . ."

„Mu ilmlik kõrv ei kuule tähtede keelt."

„Ta on hingesse kirjutud."

„Ma ei näe."

„Teie näete ja käite seda teed, mis Teile juhatatakse kätte".

„Aga laulik ütleb: üksi. Ma ei ole sellega nõus."

„Mina vähemalt hakkan saama aru, et teisiti ei ole võimalik— otsida," arvas neiu väga tõsiselt.

Aga kas peab siis just otsima? Elu on üürike Otsimise asemele võib lihtsalt võtta ja niiviisi võita palju kallist aega. Otsimise asemel võib ka kogutud varast vabatahtliselt anda ja sellega võita ruumi uusile kallimaile varandusile. Enni vaikis. Mõttes viibis tema silm sätendavail härmatisil, aimamata, kui suurt ilu ilmutas kogu tema olevus tähtede nõiduslises kumas. Muide nägi enese ees virvendama seda ilu piirita merena, mis ähvardas uputada kõige tema hingelise viletsuse omis põhjutusis. Enni muutus surelisest naisterahvast jumaluseks, kelle sisse tema valmis oli uskuma, kelle pärast tema valmis oli kannatama, kelle eest tema valmis oli võitlema. Nagu purjus vankus tema neiu kõrval. Nagu purjus hoidis tema viimse kätt jumalajätmiseks oma käes. Nagu purjus vaatas tema hoovi väravasse kaduvale kogule järele.

„Jumalus!"

Noormees äigas käega üle näo.

„Oli temale siis tarvis jumalust?"

Noormees hakkas jooksma. Teda ajas nagu keegi taga. Oli, kui jookseksid tähed, lumehelbed, majad, terve maailm temaga kaasa.

„Kas kõik põgeneb?"

Noormees jäi seisma ja murdis rasket õhku rinda.

„Oli temale tarvis jumalat?" küsis ta iseeneselt jällegi, aga rahulisemalt, ilma kartuseta seekord, et jumalus teda võtaks oma võimu alla. Kuid ta kogus eneses siiski nagu jõudu selle jumalusele hakata vastu, kui ta ennegi peaks end temale ilmutama.

„Ei," luges ta selgel sõnal hinge hirogliifide vahelt. „Ei, mul ei ole tarvis ei jumalat, ei kuradit. Mul on tarvis ilusat, armast, tarka nukku, kes oskab imeõrnalt, imeosavasti liikuda elunäitelaval. Kes oskab varjata neid mehanisme, mis sunnivad teda liikuma. Ja mitte ainult varjata, vaid salata. Ja veel kord, palju korda: mul on tarvis nukku, nukku, nukku!"

Külm öö angus nooremehe sõnad huulile, aga seda elavamalt keerlesid nad tema hingas. Keerlesid, hullasid, tantsisid. Ja pöörases rõõmumässus riivasid nad Enni pildi, riivasid edasi ja käristasid lõhki. Üksikud tükid lipendasid ainult veel ja siis kadusid ka need. Muide jaoks ei olnud enam Ennit.

* * *

Enni rääkis tõtt, üteldes, et täht näitab teed. Tõesti, karedal ööl oli kukkunud nagu võrk silmilt ja ta nägi enese kõrval Muidet omale täiesti võõrana inimesena. Imelisel viisil ei olnud temal sugugi kahju sellest. Otse ümberpöördud: ta oli sellega täiesti ühes nõus. Ülepää oli Enni üks neist inimesist, keda rahustab ainult kindel otsus, ükskõik, millises mõttes. See rahustus kestis aga ainult nii kaua, kui ta nägi Muidet kuskil pidul kivinenud näol inimesist eemal seisvat. Teda nii vaadeldes käis Ennist pea kehaline valu läbi. Ta ei saanud teisiti: ta pidi minema ja Muide käest võtma kinni.

Noormees tuksatas, tegi liigutuse Enni poole, ei lausunud aga mitte sõna.

Ka Enni ei rääkinud. Nende tundmuste jaoks, mis temast käisid läbi, ei olnud nagu sõnu. Mõlemad leidsid end alles siis, kui Muide õde suure naeruga midagi tuli seletama. Enni tahtis võtta sõna, aga Muide jättis häkki mõlemad neiud seisma ja kadus jäljeta.

Pärani silmil vaatles talle õde järele.

„See on viisakas!“ naeris tema siis. „Otsime omale truuimaid kavalere.“

Ütles ja tõmbas Enni kirju rahva sekka. Heledad ja tumedad kogud valgusid neist mööda, neile vastu. Palged õhkusid üksteisele tuld, sõnad otsisid sõnu inimeste murrus, naer näis püüdma kinni naeru.

„Sääl on vend!“ hüüdis äkki Rita preili ja jooksis rahvast läbi Muide poole, Ennit talutades käekõrval enesega ühes.

Enni rabeles tema käe küljes, aga vallatu plika ei lasknud lahti.

„Me oleme janused ja sina jooksed ära!" ütles ta kelmiliselt vennale.

Muide näol värises hele joon. See noor tütarlaps oskas alati leida tooni, mis kõlas tema hingelise „la"ga kokku.

„Eks te lähe siis jooma!" ütles ta pool nalja, pool tõega.

„Ma mõtlesin, et sina oled janune niisama ja tahtsime ka sulle hääd teha."

Nüüd naeris Muide kogu nägu.

„Sina oskad mind võtta", ütles tema särav silm õele ja ta võttis õe käe alt kinni, kes omalt poolt jällegi Enni käe järele haras.

„Tänan, ma ei taha mitte juua," ütles tema tõsiselt.

„Pean ma ka veel teile hinge sisse puhuma?

„Sul on ikka hää usk oma võimusse," naeris vend.

„Ma tahaksin tiranniseerida kõiki naisterahvaid ilmas," vastas Rita tõsiselt.

„Aga meesterahvaid?" küsis vend.

„Meesterahvile teen viisakalt kniksu," filosofeeris preilikene edasi.

„Sa oled siis ikka kõige mõistlikum tüdruk, keda ma tunnen.

„Ära pilka! mine too parem juua!"

Muide ja Enni pilgud ristlesid.

„Kui sa oleks nagu Rita", ütles mehe silm.

„Ma võin ainult olla nagu ma olen", vastas Enni oma.

* * *

Pikk on edenemise redel. Pikk ja keeruline. Ei seisa aste astmel pääl, vaid kukkub äkki kõrvale või tagasi. Nii mõnigi redel on vahest juba ehitud, aga käidud üksiotsa ülespoole küll ükski mitte. Selle pääle mõtles Enni tihti, kui ta iseend arvustas rahulisil momentel. Nii kaugele, kui ta end tundis edenema hingeliselt, nii vägisi tõmbas teda nägemata võim tagasi. Ta märkas eneses kõige primitiivlisemaid naisterahva nõrkusi, nagu armukadedus Muide õe vastu, selle tütarlapse vastu, kes erinaiselise kavalusega meesterahvaid hakkas köitma, sellega algust tehes oma vennaga. Ta tabas end isegi pilkava

tähenduse päält selle õrna vahekorra üle kellegile tuttavale. Veel enam: Ta hakkas Muidet ennast tahtmata igal juhusel arvustama, olgugi, et tema omas südame põhjas oli viimsega täiesti ühes nõus. Kui aga südametunnistus rääkis valjusti vahele, seisis tema süüd mustana tondina tema ees ja käis temal kannul, ikka kohutavamaks, ikka mustemaks muutudes. Oli, kui ei oleks temal rahu, seni kui üks neist mõlemist maa pääl. „On see armastus?" küsis ta eneselt ikka jällegi. „Või kangekaelsus, jonn teise ja enesega?" Tuli ju tihti ette, et inimene armastab teist, kes nagu seisab väljaspool tema elu. Enni hakkas peaaegu kartma, et tema tundmused niisugusele eksiteele sattuksid või juba sattunud olid. Naisterahvalise teravusega oli temale ammu selge, milline tema pidi olema, kui tema tahtis kõita jäädavalt Muidet. Väikset komediat kuni „kättesaamiseni" oleks ju õieti lõbus olnud läbiteha, juba uudishimu pärast, aga tervet elu täis kometit ei saanud tema enesele mitte kujutada ette Muide kõrval. Ennile ei olnud siin tähtis „kättesaamine", vaid nimelt see pikk elu armastud inimese kõrval, mis viib hauda või hauast mööda tulevate põlvede sisse. Mitte üksainus kõver joon ei tohtinud minna tema poolt sinna tulevikku, mille pähaduse ees tema end paenutas. —

Ja Enni jäi enesele truuks. Ta ei olnud nagu tema teadis, et temalt nõuti, vaid nagu tema teadis, et ta pidi olema inimesele, keda tema armastas. —

Muide tuli aga ikka harvemini ja viimaks ei tulnudki enam. —

* * *

Enni oli armastanud Muidet, nii palju, kui tema armastada jõudnud ja mõistnud. Olnes raskete olude all karm ja aus iseenesele kui teistele, oli ta seda olnud ka Muidele. Tõsiselt armastades ta ei oleks saanud teisiti. Samad rasked olud olid temast enesest teadmata tema elujõu läbisöönud. Mis sellest veel oli jäänud, lõpetas konflikt Muidega. Armastus ja loodetav vastamine oli jõudnud teda hoida püsti. Selle kõige kokkulangemisega

langes ka Enni ise kokku. Ta ei usaldanud kuidagi enam edasi elada. Igapäevne töö oli teda tüütanud lõpulikult ja temale jäi veel ainult, millest unistas unes kui ärkveel ema: direktor.

Ja Enni võttis vastu rikka, lugupeetud, kuid mittearmastud mehe. Kuidagi hammaste vahelt surus ju „ja" altaril välja. Kuidagi kannatas ta oma peigmehe ja mehe suudlusi ja tõsisemaid armastusavaldusi. Kuidagi harjus ta ära komfortiga ja kindlustud, kadestud eluga seltskonna keskkohal. Kuidagi sündis see kõik nagu unes. Nagu kusagil vööral kaugel maal, kus teda valdas lõpmata igatsus kodu järele. Ainult hing jäi kinni kõige selle ees ja süda kukkus lukku. Ennil ei olnud kunagi midagi öelda iseenesest mittearmastud mehele. —

Tuli laps.

Ei toonud aga õnne laps mittearmastud mehelt. Enni tundis end vägistuna, häbistuna sellelt mehelt.

Tuli teine laps. Sama kurbloolus. Ainult, et aega ei olnud palju mõtlemiseks, juurdlemiseks, võrdlemiseks. Siis jäi Enni põdema ja mees saatis tema sanatoriumi.

* * *

Enni põdes küll, aga kaugele jäädes mittearmastud mehest, hakkas ta nagu toibuma. Hakkas end tundma jällegi inimesena.

Noor arst vaatles noort naist ja arvas, et võiks sellega tulla juurde tema elule ilus päätükk.

Ka Enni vaatles arsti ja mõtles, et temaga oleks elu armsam, täielisem. Kodus muidugi ei pääseks ta mehe eest kuhugile. Ja tuli silmapilk, kus olid avalikud mõlemad üksteisele ja Enni otsis võõralt seda rahuldust, mis temale ei suutnud anda oma mees. See võõras ei olnud Muide. Ei. Ometi oli tema elegantne ilus mees, oli elumees, kes teadis, mis ta tahtis ja võttis, mis ta tahtis.

Ja Enni tervis paranes jõudsasti. Kahju ainult, et tuli lahkumine. Mees oli sõitnud Ennit vaatama ja viis tema koju.

* * *

Enni hakkas õieti ümber vaatama. Omas seltskonnas oli ju ka päris meeldivaid mehi. Võttis ohvreid küll ilmasõda, aga ikkagi oli veel neid järele jäänud. Muide oli temale ammu juba unustud mälestus. Teisest inimest kinnihoidmine on ka jõud. Ja Ennil seda jõudu ei olnud. Ka sanatoriumi arst oli pea unustud ja selle aset täitis keegi üliõpilane.

Ennile tuli jällegi laps ja inimesed muigasid. Enni ise hoidis aga pää püsti ja näitas end seltskonnas õnnelikuna naisena ja veel õnnelikumana emana. Küll rääkisid inimesed, et Enni viimne laps olevat tuntud üliõpilase nägu, aga Enni mehele seda keegi ometi rääkida ei julgenud ja Ennile enesele kaugelti mitte. Aukartusega tegid tuttavad teed, kui ta mööda minema juhtus.

Mehe nimi, seisukoht seltskonnas, hää tualett, meeldiv ülesastumine. Kinod ja kohvimajad muidugi. Kuid kes siis ei käinud kinos või kohvimajas?

Igal pidul, igal praktilisel algatusel oli Ennile aukoht. Nii kõigiti, kõigiti oli ta moodne daam.

* * *

Oli Enni õnnelik?

Kas mõtleb moodne daam õnne või õnnetuse üle järele! Moodne daam võtab elult, mis see temale ainult pakub ja on sellega rahuldud.

Ka Enni oli rahuldud. Ta läks ilusamaks, meeldivamaks. Mees oli tõepoolest oma naise pääle uhke. Ta ei teinud siis mitte vea, teda võttes, nagu omal ajal sõbrad arvasid. Ja kui mitte rahutud ajad ülepää ja rahakursi muudatused iseäraldi, tema õnnel ei oleks olnud piiri.

* * *

Üle hulga aja ilmus Muide Tartusse. Ta mõtles teha visiiti Ennile, kuid uulitsal vastu tulles oli teda viimne nii ära hirmutanud oma külma näoga, et visiit jäi tegemata. Tundmuste leegitsemiste jaoks on alati tarvis teatud elumahla. Nagu juba mainitud, oli see Enni juures oludel läbi söödud. Enni jaoks

ei olnud enam Muidet. Enni jaoks oli nüüd juba teisi. Ka mainitud üliõpilast ei olnud enam Enni jaoks. See oli saanud surma kodusõjas ja tema aset täitis keegi usuteadlane, keda Enni siljuti oli õppinud tundma. Ja selle kõrval ilmus Enni silmapiirile veel keegi kunstnik. Kuid kõigest hoolimata oli Enni lugupeetud seltskonna daam, austud mehe naine.

* * *

Aga lapsed?

Enni vaatles omi lapsi. Hoolitses, et neil kõik oli, mis tarvis. Ka siin ei võinud Ennile keegi midagi ette heita. Ja kodus oli Enni majapidamine korralik. Mees oli rahul oma naisega.

* * *

Kas tõepoolest mees ei märganud midagi?

Ei märganud. Lugupeetud ja rikkad mehed on küllalt naivsed arvamiseks, nagu ei oleks neil kunagi karta perekondlisi vassinguid. Oma korrektse ülesastumisega avalikkuse ees ei andnud Enni ka mehele põhjust kahtlusteks. Nii oli kodune elu rahulk.

* * *

Kord nägi Enni Muidet uulitsal ühe noore naesterahvaga. Midagi ammu ununenud tuli meelde direktori prouale.

„Kui tema, Enni, nii oleks käinud eluaeg Muidega, kes teab, kas ta siis elu nõlvakul nii alatasa oleks libisenud nagu nüüd!“

Tulid korraga rasked mõtted.

„Ta ei oleks siis olnud praegune elegantne moodne daam. Ta oleks olnud vaese literadi naine. Õnnelik naine.

Oh!

Tuli vastu Enni kõige uuem sõber. Ja mõlemad sammusid mehanliselt Verneri kohvimaja poole. Seekord ei läinud aga Enni sisse, vaid laskis end kodu saata.

L õ p p.

Aino

Mõisniku tütar. Mitte just ilus, aga värske ja tüse. Selle juures haritud, elav ja kõiksugu ekstsentriliste kalduvustega. See oli Aino, vanemate silmaterake, rikka perekonna ainus võsu.

* * *

Pidul. Pea kõik pidulised Aino vanemate maja sõbrad. Ja selle tõttu oli isegi juba julge ja uhke Aino veel julgem, veel uhkem. Ta ei mõtelnudki selle pääle, ära oodata, kuni teda oleks viidud täntsule. Ta läks ise ja viis tantsule, kelle ta tahtis. Ja sellega oldi nõus. Kõigega oldi nõus, mis Aino kunagi tegi.

* * *

Öeldi, et Ainol palju austajaid. Vahest oli ka. Ometi ei võtnud Aino neid tõsiselt. Inimesed tulid temale ette nukkudena või kujudena, keda tema oma tahtmise järele lükkas. Ja naeruväärt sarnased üksteisele olid inimesed!

* * *

Kui ükski oleks olnud teisem! Kui üks oleks olnud niisugune, keda ei oleks tema, Aino, saanud lükata edasi tagasi!

* * *

Ometi ei olnud seda inimest, kes oleks Ainot millegiga üllatanud. Targad näod, viisakad vormid. Selle juures labasus, väiklus ja andevaesus. Seda igavust! Ja suurest igavusest või iseäralduse otsimisest võttis Aino ühel paeval labida ja hakkas kaevama maad.

Tulid agronomid kohe nõuandma: Te peate minema põllutöö kooli.

Aino naeris, aga hakkas siiski selle nõu üle jürele mõtlema. Põllumeeste perest pärit, võis ju ka tema hakata põllumeheks!

Kõige päält oli aga tarvis panna imestama tuttavaid põllutöö kooliga. See oli kaunis tõsine asi, sest tuttavaid oli Ainol ju väga palju. Põllutöö koolist enesest ei teadnud ta aga veel midagi, kus ta pidi olema ja milline. Igatahes oli Ainol esimene kogemus elus, tõsises asjas käia tähtsate inimeste jutule.

* * *

Kõik tähtsad inimesed olid aga põllutöö kooli asjus ühes nõus: Soomemaale.

Ja Aino kaldus ka sinna poole. Nii oli siis saanud kogemeta naljast tõssidus ja Aino oli juba liig kaugele läinud tagasi astumiseks. Ja räägitud ja suurustudki oli liig palju. Esimest korda tundis Aino enesele kallale kippuvat elutõsiduse. Aino isal oli aga hää meel. Vahest saaks Ainost mõisapidaja. Või kui mitte seda, vahest saaks ta Aino põllutöö tuhina tõttu koduväi ja mõisa jääks perekonda. Jgal juhusel oli see tema tütre ettevõte kiiduväärt. Ema jagas isa mõtteid ja Ainol ei olnud kusagilt poolt takistusi ärasõiduks.

* * *

Põllutöö kooli kasvandikkude seas oli mitu eeslast, kelle seas avaldas esimesel silmapilgul juba Aino pääle mõju taluperemees Link oma haruldaselt meeldiva välimusega. See mõju kahanes küll sedamaid kohmetu oleku tõttu, mida pani tähele neiu kultuurinimeste pääl vilunud silm. Nii jäid noored inimesed seisma

selle oletuse ees, mida tekitab inimeste seas kui mitte igakord hariduse tasapind, siis ometi alati ümbruskond, mis armuta käega surub pääle suurele kui väikesele oma mündi. Koolis ei olnud aga ei kõrgema haridusega, ei parema seltskonna inimesi, kelle külge oleks liituda võinud Aino. Kasvandikud, enamisti naisterahvad, seisid aga kõik igas suhtes Linkist allpool, kes linnakooli oli lõpetanud ja ometi pidi arvatama haritlaste sekka. Pääle koolihariduse näis aga noormees end tublisti teadusliselt kui kirjandusliselt olevat täiendanud, nii et Aino tema seltsist hakkas aegamööda tundma lõbu. Aegamööda harjus ka silm tema vähe kohmetu olekuga ära või jällegi: nooremehe kohmetus kadus iseenesest ära enam vähem seltsimehelises läbikäimises võõra neiuga. Iseäranis lähendas mõlemaid kooli ühine praktiline töö, kus Link kui sündinud perepoeg Ainole peaaegu sai kooliõpetajaks. Noormees ei võinud küll isegi aimata, kui meeldiv tema oli, teades enese all tuntud pinda. Kogu tema olevus laienes, tõusis, paisus nagu Aino meelest ja tahtmata viibis neiu silm sagedamini nooremehe pääl, kui seda just tarvis oleks olnud. Oli Link mis tahes, ta ei olnud vähemalt see harilik seltskonna inimene, kellest Aino nii väga oli tüdinenud.

* * *

Algusel hoidis Link end neiust eemal. Vahest meelega. Vahest ka mitte. Ajajooksul läks tema aga julgemaks, ei löönud enam nagu varemini neiu pilgu all silmi maha, vaid riivas ka juba omalt poolt kaastöölist. Kõige selle juures kiideti mõlemaid aga paremaiks õpilasiks ja raskemad ülesanded läksid nagu iseenesest mõista nende kätte. Aino tundis eneses sündivat miski imetaolist. Kaastöötamine Linkiga meeldis temale. Meeldis iga päevaga enam ja temale ei tulnud sugugi imelik ette, seda jatkata edasi tulevikus. Imelisem oli juba, kui see teisiti oleks olnud. Nii läks päev päeva järele. Nii läks nädal nädala järele ja kuudest sai aasta, aastast kaks. Linkist ja Ainost oli saanud seltsilised. Seltsilisist oli saanud sõbrad. Sõprust sai pruutpaar. Mõrsja tundis enese õnnelikuna. Peigmees küll vist mitte vähem. Pulmad lükati edasi aasta pääle,

see on, seni kui saaks Linki talu noore parenaise kohaselt sisse seatud, mõned elumaja parandused toimetud ja muid tarvilisi asju õiendatud. Ainole ei tulnud nagu meeldegi, et tema isal on mõis. Fantastlisis värves kujutas ta enesele ette oma tulevase perenaise missioni. Et temal ei läheks aeg igavaks oota, pidi tema majanduslises sihis reisima ja nimelt neid sisseseadeid õppima tundma, millega tulevane noorpaar kavatses alustada, õigemini tõsta majapidamist. Lahkumine oli rahuline, kuid südamlik. Lootusrikkis värves seisis tulevik nende ees. Aino tundis end täiesti rahustuna.

* * *

Aino oli end tutvustanud juba mitme suurema majapidamisega oma valgus- ja varjukülgiga. Koolis läbivõetud aineid nägi tema nüüd kehastuna praktilises elus ja pidi tunnistama, et kooli ja elu vahel oli palju maad. Majapidamise inetud küljed, nagu teenijailt nõudmine, palga tingimine, ülespidamise ökonomia, rehkendamine kasu ja kahjuga iga sammu pääl ja kõiksugu ettenägemata väliste olude tagajärjed paistsid juba tulevasele perenaisele heledasti silma, tumestades pilgu tuleviku ees. Mõrsja võitles aga vahvasti kõiksugu hirmu ja kahtluse mõttiga ja saatis lootusest nõretavaid kirju kallimale. Pääasjaks oli ja jäi ikka ometi vastastikune vahekord, mille ees kõik muu langes iseenesest kokku. Aino tundis end puhkavat vaiksel rannal, kust teda iialgi ei tuul ega torm ei pidanud heitma merele. Terve ilm täis kuldavat rahu näis hoovavat tema pää kohal ja Ainos tõusis üles piirita tänutundmus saatuse ees, mis temale oli hoidnud alali küll oma kõige parema annetuse.

* * *

Aino hakkas luuletama. Luuletama omale määratud õnnemaad tavalise elu õladel. Eeskujulik majapidamine, hoolitsetud viljapuuaed, sulgloomade kasvatus õpilastega, kursused, piimatalitus, kodused väljanäitused, viljapuudega ehitud teed ja põllupiirid — Väikene muinasmaa, mida valitses õnnelik inimesepaar.

Ja sellele õnnelikule inimesepaarile luuletas Aino pääle intensivlist vaimlist elu, kunstimaitset, arusaamist ja piiritat põhjatut armastust. —

Aino ei oleks iialgi uskunud, et ta oli see suur luuletaja, millena tema enesele esines viimne aeg. Ta joovastas end luulega ja ujutas üle pikki, pikki poognaid omale peigmehele.

* * *

Veel ikka luuletas Aino, aga labane proosa kippus vägisi segama kõige värvirikkamaid kujutusi. Labane proosa hirvitas isegi tema peenemate, paremate ja õrnemate tundmuste sekka. Linki kohmetus võõraste seas, kohmetus tema enesega armastuse momentel, kus ta nagu ei teadnud, mis ta pidi tegema võõra peene neiuga, millest kõigest Aino nooremehe läheduses oli saanud üle, tõusis nüüd kauguses uuesti nagu tõkkeks üles ja kahmas armuta karedusega neiu nõrkuist kohtest kinni. Meeleheitel luuletas tema aga edasi, luuletas kõige inetu ilusaks, kõige paha hääks, kõige vastiku armsaks. Luuletas ja imestas ikka jällegi oma luuleande üle. —

Kuid poesia kõrval ei suikunud proosa mitte. Ta tegi oma tööd edasi ja pani vastu oma ilusa õe vägivallale. Ta heitis ära päälesunnitud märtsandi-hilbud oma tüsedalt kehalt ja näitas seda võiduröömsalt Aino hirmunud silmale.

„Proosa!“

Aino ei tahtnud teda näha, aga selle tõrkumise kiuste ei nihkunud viimne kõrvale. Hiiglasambana, täiskirjutud jalast tipuni elu karedat keelt, tõusis ta isegi unes mõrsja õnneviirastuste vahel üles ja sülitas pääle kõigele, mis oli nii armas, nii mõnus.

„Proosa!“

Hiiglasammas tuksatas, end kuuldes hüütuna. Tõustes, painudes, lagunes tema laiali ja paiskas välja sisikonnast sarvilisi kühmikuid elukaid, kes üksteist õgides, üksteist tagaajades lähenesid trimufeerides Ainole.

„Proosa!“

Ja proosa oli sääl. Hirmunult peitis end õrn häbelik kartlik luule. Aino nägi seda ja ei saanud mitte aidata. Vahest ei otsinudki tema abi. — Imelik on inimese hing!

Otsata õnnes oli Aino end mässinud köidikuisse, mis seoksid teda jäädavalt. Nüüd aga, kus ta end tundis needituna teise külge, tõstis temas pääd palavasse tulesse lämmatud vabadus.

„Proosa!"

Silm hakkas nagu harjuma. Ta luges tema kirja, ta vaatles tema lapsi. Ja luges jällegi ja vaatles jällegi. Kuid kirja oli palju — neiu väsis lugemisest. Lapsi oli palju — neiu väsis vaatlemisest. Väsis ja rauges raskesse haigusesse.

* * *

Aino elu seisis kaalu pääl. Link oli haige soovi pääle tulnud ja valvas väsimata ööd kui päevad. Põdejal oli küll kergemaid momente, aga siis tulid jällegi rasked kriisid. Viimaks lahkus ometi palavik, läks mööda hädaoht ja põetaja hingas üles kergemini. Aino tundis veel ainult suurt väsimust, mis teda köitis voodi külge mitmeks ajaks. Linkile oli tema ütlemata tänulik. Kutsuda lasknud oli ta teda enam sonides kui iseteadvalt ja nüüd, kus viimne tema juures püsinud eneseärasalgavalt, oli mõrsjal vähe piinlik. Tal oli, kui ei teaks tema mitte millegagi põetaja vaeva tasuda. Pääle tänutundmuse ei olnud temal nagu midagi muud, aga sellest arvas Aino olevat vähe. Kui noormees võttis hellalt tema käe, tundis tema nagu end kohustud, seda niisama kellalt suruda. Suudles aga Link tema palgeid, siis pigistas haige silmad kinni, kuid tundis end jällegi kohustud, kallistamist sallida. Pikk haigus oli iga südame nõudmise temas nagu lõpetanud. Vähemalt ei olnud temal Linki jaoks midagi hääd, iseäralist hääd, niisama nagu temal ei olnud viimse jaoks midagi iseäralist paha.

„Ei olnud?"

Ainol oli, kui oleks keegi temalt seda küsinud. Tema silmad viibisid Linki pääl ja küsisid nagu midagi. Ta ei võinud parata, et Linki maameistri tehtud saapad, tema lohvakas

ülikond, harimata käed ja ajamata habe tema enese pääl nagu põles. Ta ei võinud ka sinna parata, et Linki nägu oli kaotanud iga külgetõmbamise võimu. Ja mitte ainult tema nägu, vaid kogu tema olevus. Link oli temale täiesti võõras inimene ja Aino ei teadnud, kuis ta seda temale pidi ütlema, mis ta ülepää pidi tegema. Noormees näis tervekssaamise tahtvat ära oodata ja keelda selles ei saanud Aino teda ometi mitte, kus ta oli tulnud tema enese kutsel. Ta ei olnud ometi mõni tööriist tarvitada ja visata ära. Küll püüdis Aino nimetada omi tundmusi lapsikuiks, veel enam: lolluseks, aga nad tulid ikka uuesti tagasi, olgugi et vahetevahel tema üle võttis maad leplikum meeleolu. Juba Linki õrna hoolitsemise tõttu, vahest ka harjumise tõttu temaga. Tervemaks saades ei torkinud tõepoolest enam tema silma peigmehe välimus, kuna tema hääsüdamlusesse vastikud muljed kadusid ära. Aino ei mõtelnudki enam tema kodumineku pääle ja pidas tõsist plaani, Linkiga kuskil kurortis väljamaal oodata ära täielise kosumise. Oli ju õnneks talvine aeg, kus peremees hõlpsamini pääseb välja kodust. Veel ei olnud tema sellest rääkinud, aga ta oli juba ette kindel, et Link lööks nõusse. Oli neist üks väsinud põdemisest, siis teine põetamisest. Puhkust oli igatahes tarvis mõlemile.

* * *

Ootamata kombel ei olnud Link Aino ühise reisiga nõus. Põhjusi ei nimetanud tema, aga ta sai tusaseks iga kord, kui jutt tuli selle pääle.

Rahaasjad olid korraldud Aino poolt, nii et selles mõttes ei võinud takistust tulla. Ilma kopikata ei olnud Link ka. Aino nõul oli tema end pannud linna moodi riidesse, nii et ka välimuse eest oli hoolitsetud. Nad olid vaheajal üksteisele lähemale astunud kui kunagi ennemalt ja hinged avanud uuesti üksteise ees. Tahtmata peatas Aino Linki lihtsa loomuliku seesmise elu ees, kuna tema endiste sõprade keerulised hingelabirindid selle kõrval ei kannatanud võrdlust välja. Puudusid küll Linki juures kultuurinimese peensused, puudusid aga ka kultuurinimese

nõrgad küljed, kõigepäält see nervilik, nagu poolsunnitud tõukamine mõttest mõttesse, oletusest oletusesse, asjast asjasse. Kõigi nende inimeste ees, kes tema mälestuseraamatusse kirjutasid sisse omad nimed, oli temal kõige lahkemal silmapilgul ikka olnud tundmus, kui ootaksid nad mõne päästja pääle suurest merehädast, kuna Link esitas täielist seesmist kokkukõla. Rahuline oli tema minevik, rahuline tema olevik, veel rahulisem tema tulevik. Nii nüüd ka Aino oma. Nii rahuline, nii selge, et neiul häbi oli, kuis ta oli võinud põrgata tagasi mõne tühja väikese puuduse ees. Nii kui Ainole ei olnud tähtsad elutingimised, nii ei olnud temale ka enam tähtis ükski välimus. Tähtis oli ikka ainult seesmine vahekord, millest Aino tundis, et ta praegu teda rahustas täiesti. Seda enam võõrastas teda Linki äraütlemine reisilt, mis seda vahekorda oleks võinud ju ainult kindlamaks teha. Nii kuis Aino ka mõtles järele, ei leidnud tema selleks mitte põhjust, kui kord vaiksel tunnil Link seda ise avaldas. Ta kartis nimelt Aino seltsis minna kultuurinimeste sekka.

Aino naeris selle pääle, sest ta teadis enese kindlana selles küsimuses. Mõni päev tagasi ei oleks temal vahest olnud julgust, oma peigmeest näidata tutvile, aga see oli kõik õnnelikult seljataga. Vahva neiu oli valmis näitama rusikat igale ühele, kes julges pilgata tema valikut. Päälegi oli tema kindel, et tema kõrval muutuks Link pea selleks, millena tema kujutas ette oma tulevast meest. Nägemata käega saaks ta teda alatasa lihvima, alatasa vormima. Aino oli kindel, et Link temale ülesandena ei läheks kunagi raskeks Ja just sellel reisil oleks ta tahtnud teha sellega hakatust, kuid Link ei muutnud oma sõna. Ta vabandas end viimati veel ajapuudusega, sest tarviliste ehituste jaoks olla parajasti materjali vedu käsil, mis ilma temata küll vaevalt nihkuvat edasi. Ehitused olla määratud aga just tulevase perenaese majapidamise juhatuse kergenduseks, peaasjalikult aga eluruumide suurendamiseks. Aino pidi siis ikkagi leppima ja asus üksi teekonnale, kuna Link pööris kodu.

* * *

Ka seekord lükkas pruutpaar pulmad aasta pääle edasi. Lühema ajaga ei arvanud peigmees saama valmis tarviliste parandustega elumaja ja teiste hoonete kallal. Selle aja esimese poole mõtles Aino pühendada tervisele, teise aga kultuurlisile nõuetele.

Siis üks aasta veel! Üks aasta kultuuri, üks aasta haritud inimese kalduvusile! Üks aasta maitsta kunsti, teadust, kirjandust, kultuurlist ümbrust ja siis — siis — Aino oli ometi kangelane, mis?

Ta tundis selle väärtust, mille tema andis ära ja lõi kahtlema, kuid ta sai sellest veel üle.

Ta oli nagu palavikus. Suurel elu-, resp. maitsmise tuhinal voolas ka tervis tema liikmetesse tagasi. Ei olnud aegagi põdemiseks. Teatrist kontserti, kontserdist pildinäitusile, museumidesse, ehituste ja mälestussambide ette. Jällegi teatrisse või veel mujale, nii oli ootamise aasta juba kolme veerandi pääle läinud edasi. Siis väsis Aino ära, väsis ära maitsmisest, väsis ära vaatlemisest. Isegi nii suur kultuuri isu, nagu neiu oma oli, sai täis. Wahest oli ta ka liig palju korraga võtnud vastu. Mida enam tema aga väsis ära, seda meeldivamais värves kujutas tema omale tulevikku vaikses talus armastaja mehe kõrval ette. Ja armastaja naesena ühtlasi.

„Kas jah"

„Kes julges kahelda?

Trotsivalt vaatas Aino enese ümber. Ei olnud ju kuskil kahtlejaid. Ei võinud ju olla. Tema oli kindel. Link oli kindel.

„Kas jah."

„Pööraste mõtete segu, fantastliste kujatuste mäng, mis te tahate minust?"

Kõik vait, ainult süda tuksus tasamini, nagu oleks tal käia hädaohtlik tee.

Kõik vait. Himu elada, maitsta kõik, kõik.

Ainult piirita väsimus piiras rõhuvana katusena tema väikese eluhoone sisse.

„Kas jah?"

Aino ei kuulnud enam. Ei tahtnud enam kuulda. Ta mässis end üleni sisse julgeoleku kangasse ja hakkas seda kuduma pikemaks laiemaks. Nii pikaks, et ta ulataks üle terve ilma, nii laiaks, et ta mahutaks enesesse kogu elu.

„Kas üksi?"

Närviliste kätega tõstis Aino kangasse lõnga lõngale pääle ja ei näinud nagu kuuldma küsimist, mis temale õhkus näkku palava joana. Tal ei olnudki tarvis panna tähele küsimust, teades, et ta mitte üksi ei kaoks, vaid kahekesi. Kahekesi jah. Mitte siidist, villast või takkust, vaid rauast.

„Kas jah?"

„Jah, tuhatkord jah."

* * *

Aino oli kõik Linki kirjad, hoidnud alali. Kartes, et ta neile pühendanud liig vähe huvitust kultuurelu nõiapajas, võttis ta nad veel kord läbi lugeda. Mida enam tema aga luges, seda vähem rahvustasid nad teda. Ta ei tahtnud aga selle üle pikemalt järele mõtelda ja ei lasknud enesesse mõjuda ülestõusvaid kahtlusi või aimdusi. Et iseend täiesli rahustada, saates ta nii palava kirja Linkile, mis otse kees üle tundmusist, veel enam tuleviku lootusist. Aino kõige suuremaks imestuseks ei tulnud selle pääle aga vastust. Kõige pahemat kartes, saatis Aino ruttu järgmise kirja. Veel ühe ja veel ühe, nii oodates neljale kirjutusele võlgnevat vastust. Kui ta ometi viimati hoidis tuttava halli kuvääri peos, tegi tema selle rahutu tundmusega lahti. Sääl pidi aga Link oma vaikimise vabanduseks väga banalseid kõnekääneid tooma. Aino tundis oma dialektilise maitse nii haavatuna, et ta kirja pahameelega pani kõrvale. Kulus mitu päeva tuju parandamiseks ära. Kulus niisama ära mitu päeva, enne kui Aino Linkile saatis vastuse, mis ootamata kombel kujunes südamliseks, pea õrnaks.

„Ta armastas siis ikka Linki, mis?"

Jällegi jäi mõrsja nagu kuulama, kas keegi temalt seda ei küsinud. Aga hääl jäi vait. Nii ei olnud siis küsijat ja Aino hingas kergemini üles.

* * *

Viimne aeg tuli Linkilt tihti kirju, aga nad ei avaldanud adressadi pääle igatsetud mõju. Koguniste ümberpöördud: nad hakkasid nagu tüütama. Rusutud tundmusega võttis tema vastu nüüd juba iga uue kirja. Õnnetuseks tuli neid ka nüüd sagedamini kui kunagi enne. Kõikidele ei suutnud Aino kuidagi vastata. Ta tõreles end tuimaks, tänamataks, osavõtmataks, aga see kõik ei muutnud asjaolu. Linki kirjad tulid aga ikka edasi. Uut ütelda ei olnud temal enam ja selle siis esitasid tema read lõpmata kordamist. Ta ei võtnud isegi mitte vaevaks teisi sõnu valida. Pea teadis Aino ette kirja sisu ja juhtus, et kuväär pikemat aega ootas lahtivõtmist.

„Mis peab sellest saama?" küsis Aino meeleheitel, aga ei teadnud mitte vastust. Ta katsus luuletada, aga ei suutnud. Mis oli sündinud?

„Oli siis Aino juba õnnetu?"

Kui vang oli õnnetu, siis oli seda Aino küll. Ja, ta oli vang, Linki vang, nagu see temale selgus ikka enam. Kõik, mis ta võis teha, oli, et ta end hakkas vabastama. Ta jättis nimelt Linki kirjad vastamata. Küll heitis ta enese väiklast kartlikku taganemist ette, aga ta ei saanud teisiti. Küll võttis tema nii mitmes kord sule kätte, et vähemalt Linkile seletada oma vaikimise põhjusi, aga kirjutada ei saanud tema. Käsi nagu tõrkus sõnakuulmast.

Mööda! Mööda see ilus unenägu kahe inimese ühendud õnnest, kahe inimese ühendud tööst, kahe kuduja ühendud kangast, mille sisse pidi mahtuma maa ta taevas.

Mööda! Kõik, kõik mööda!

Vahepääl olid Aino vanemad üks teise järele surnud ja ta nägi end suure varanduse ainuma pärijana. Vahepääl olid aga Aino maitsed ja kalduvused kasvanud ja mitte kaua ei pidanud

neile vastu isa mõis. Põlluteaduste praktilisest tarvitamisest ei olnud juttugi. Küll moodustas ta neid aga kõnede, isegi raamatute näol. Kõige juures, mis ta kunagi tegi, kulus raha ja jällegi raha. Ja tuli silmapilk, kus Aino ei saanud enam laenu mõisa pääle.

Tähendab: Aino oli vaene.

Mis nüüd?

Oli kaks võimalust: Teenistus ja hää partii. Kuid kas tema, Aino, hakkaks teenima! Või jällegi: Kas tema, Aino, läheks välja „partii" järele!

Küllalt naione selleks, et mitte enesele selgitada varanduse ja vaesuse vahet, ei läinud Aino tõesti partii järele välja. Ta ei otsinud ka teenistust, vaid läks noorele algajale arstile naiseks.

* * *

Ära hellitud kõigiti, mõistis Aino end ülepää ainult ärahellituna mõelda edasi. Ta ei mõistnud ainult küsida, kust see kõik pidi tulema.

„Eks mees teenib päevad ja ööd!"

Ja mees teenis tõepoolest päevad ja ööd, kuid väljaminekuid ei suutnud katta tema sissetulek. Naine ei mõtelnudki teda toetada. Ei küsinudki kunagi, kas ta võib enesele lubada seda või teist. Naine ütles ainult, et on tarvis seda ja teist. Kust mees selle võttis, ei olnud tema asi. Ta võttis osa seltskonna tegevusest, hakkas ajama isegi polititat ja käis pidama kõnesid.

* * *

Lapsi ei olnud Ainol. „Moodsal naisel" ei ole aega laste jaoks, naeris sellekohasile küsimisile Aino. Ja tal oli õigus: Aino elus ei olnud tõesti lastele mahti. Mis sellest, et igatses mees vaikse perekonna õnne järele! Mis sellest, et iga uue abordi pärast pidas mees ägedat võitlust naisega.

„Sa ei jõua naise jaokski küllalt teenida! Kust võtad sa lastele ülespidamise. Ma ei ole ometi moonanaine". Ei moo-

naine ei olnud Aino. Nii pidi siis mees vaikima ja püüdma suurendada sissetulekuid. Kuid ülikoolilinnas oli se raske. Oli see võimata. —

Oma meest armastas aga Aino. Vähemalt ei armastanud ta teist tema kõrval. Kui maal kasvanud inimene, oli tema ülepää kainem, puhtam, kui seda on harilikult linna sumbunud õhu taimed. —

Tuli vahest meelde Ainole ka noorusunistus. Ta tõmbas aga ainult huuled viltu ja ütles: Lollus. Ja milline lollus: Tema, tuntud seltskonna tegelane, kuulus tark naine, korraga talu pereeit! Seda nalja! Ja end rahuldades täiesti vaimus, lisas ta omile mõttile juurde: Ma olen valinud parema osa: Ma olen moodne daam.

Lõpp.